

ШТУРМОВА НІЧ

Про відсотки, про нетто, про тару

Лектор чисел світив огонь,

І ясніли скляні окуляри

Під покресленим лобом його.

Лектор вийшов. Без зайвої «музики».

Секретар

осередку

сказав:

— «Слід вночі нам піти на розгрузку,—

На Балашівський вокзал.

Хто іде—піднесіть руку».

Піднесли ми усі—

І вночі, у дванадцять годин

Чітко, швидко пішли ми по бруку.

Із юрби хтось назустріч сміється—

— На картошку, братва!

На бригади по 10.

Раз, два...

Бригада—туди

Бригада—сюди

За мною

іди.

Чека грузовик.

Картоплі мішки—нести.

Звук, чи не звук—

Так не стій.

— Товариші, змагання.

... Ну-ну, оп!

Н-ну, оп!..

— 26. Стане!

Ось машина підїжджає,

... відїжджає,

підїжджає—стук—стоп.

Вітер—веєри

Ми—в конвеєри.

Дай—дай—дай—дай

Укладай—дай—дай...

Грузовик із гарбузами

мчить по місту, мчить по місту.

Лиш під шинами по камню
 Рейок блиски,
 Рейок блиски.
 За вітринами так ясно
 білі лампи
 електричі,
 Заливають ніч огнями,
 ніби гасла
 пятирічки.
 Гу-гу-гу, стоп!
 Церобкоп.
 У підвалі розкриті вікно.
 Там чекають на нас давно—
 Вітер—веєри,
 Ми—в ковеєри
 Дай, дай, дай, дай...
 Працювали ми, поки місяць,
 (коли день прорізав горизонт).
 По конвеєру рук покотився
 У підвальне
 вікно
 гарбузом

ПАВЛО КОНОНЕНКО

Б І Й

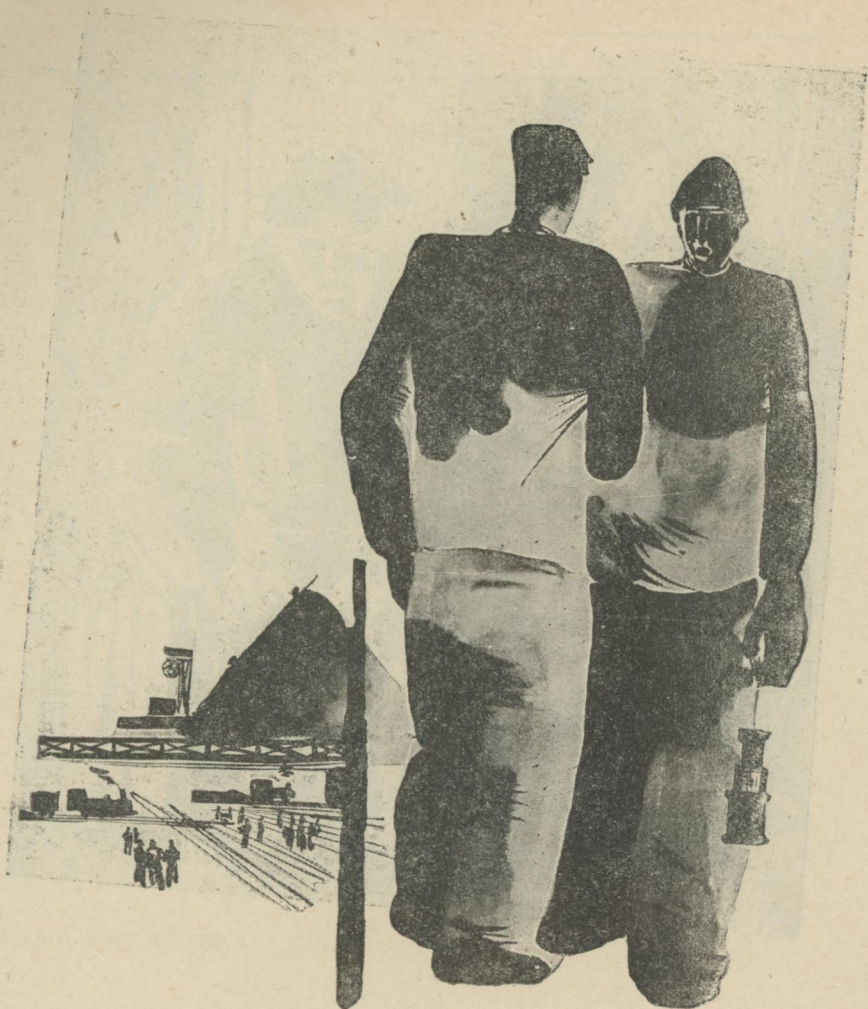
Перед атакою, щоб кинутись в багнет,	Невтримала і зона перепони.
На відстані для кидання гранат—	Сміливо паніка показує стежки,—
Чота, мов хмара, вирина,—	Орудую—
Відкіль і як—одразу не збагнете.	без компаса і карти—
Маскуючись—	То відступа ворожа варта
Попереду дозорець,	Шляхом тяжким.
За ним озброєна чота.	Той шлях—
Бо ворог окопався так,	судільні рівчаки
Що голими	Та урвища на цілі гони
руками не побореш.	І з панікою
Зненацька кинулись...	в перегони
Прорвали оборону...	Біжать
Криві сполучення ходи	ворожі
Перемішали сажу й дим,—	ватажки.

М. ГЛУЩЕНКО
„Безробіття на Заході“

М. ГЛУЩЕНКО
„З м і н а“.

Ж. БАКУН

КОПОКОЇСТ

Христинівському осередку ЛКСМУ
поїзних бригад.

Автор

1.

Писати красиво навчився він у конторі служби тяги. Складав табелі, наради, вираховував години, карбованці. Все писав ретельно, старанно. І навчився виводити літери красиво. В щоденнику своєму він теж писав старанно, не кваплячись записував систематично.

«7-V-30 р.

Я — не Дон-Жуан і не Кирпатий Мефістофель. Я далекий від Дон-Жуана й ніколи не намагаюся здолати серце будь-якої дівчини. Навіщо! Вони самі линуть до мене... Тим менше я Кирпатий Мефістофель. Я зовсім не схожий на героя Винниченкового роману. Тепер, у добу реконструкції соціалістичного господарства, немає часу вирішати всякі там проблеми.

Я — не Дон-Жуан.

10-го п'ятого платитимуть робітникам нашого депо приробіток. Сьогодні Підвисоцький, головний табельник, багатозначно посміхався до мене і, підморгуючи, нагадував, що десятого травня буде получка.

— Скільки там годин заощаджено? — питав у мене.

«Заощаджено» цього разу годин багато. Значно більше, ніж попередні рази: тепер такий рух на нашій дільниці!

— Темпи! Темпи — зауважує Підвисоцький, і посміхається. Потім згадує, що до ТСТ прийшло багато нового краму. Але мені про це бай-дуже.

— Іване Дмитровичу — кажу йому — «Центроспирт» відчинений завжди...

Підвисоцький хоче вдати, що він мене зовсім не розуміє. До того ж комсомольцям пити алкоголь, здається, заборонено. Краще з дівчатами погуляти. Роки саме такі...

Кумедний цей Підвисоцький... Погуляти з дівчатами!.. Адже я не Дон-Жуан...

«8-V-30 р.

А кожного третього й восьмого дня у нас в осередку збори. Сьогодні Підвисоцький попередив мене, щоб я лишився після роботи. Треба остаточно закінчити списки. Завтра ранком треба ж їх дати касирові.

Після гудка (о четвертій годині) ми лишаємось. Службовці похапцем клацають шухлядами, зачиняючи їх, гуркотять стільцями й розходяться.

— Ну й робота трипроклята! — жаліється Підвисоцький начальникові нашої дільниці тяги. — Особливо перед получкою. Дихнути немає коли.

Начальник цілком співчуває Івану Дмитровичу. Але... він мусить поспішати додому: жінка наварила обідати і десь там турбується, що її «муженька» досі немає — обід перестойть, вистигне...

— Ох, тепер і на обід немає чого варити... Які ж тепер обіди можуть бути? Ідїть швидше, Карпе Георгієвичу, перестойть обід, то й їсти не зможете...

Карпо Георгієвич трохи ображається, проте й справді квапиться. Лишаємося з Підвисоцьким. Роботи, власне, зовсім небагато. Підрахували «заощаджені» години, і все. Значно більше мороки з тим, куди діти ці години. Підвисоцький хоче надути робітників. Це не годиться...

Сперечаємось до сьомої години. І ні до чого не доходимо. Підвисоцький пропонує лишити це питання до завтра... І тут я пригадую, що сьогодні о п'ятій годині збори нашого осередку.

Збори вже розпочалися. І не тільки розпочалися, а вже й кінчаються. Стоїть останнє питання: про долю Васьки Яворенка. І чого вони з ним панькаються? Тут ясно — хлопець приховав своє соціальне походження, замилив очі осередкові. Він же син куркуля. Погнати його з осередку, й точка. Чого це з ним так воловодяться? Виділили комісію. Макар (голова комісії) розслідував, розбирав справу, проте й сам допущає нічого не знає. Добре, що сьогодні в нас на зборах секретар райкому. Він — дельний хлопець.

— Реб'ятки! Тут ясно, аж просто, я знаю як! Факт фактом — Яворенко приховав своє походження. — Приховав, це — раз. Друге — його сім'ю хотіли розкуркулити. Збори батраків постановили розкуркулити. Що там відмінили, це не важно. Але ж збори бідноти...

Секретар Райкому — Миш, — заплющує очі, витягає руки наперед і робить висновки:

— Ну, як же ви, реб'ятки, не розумієте, що вас обдурено?.. Обдурено. А ви другу комісію будете виділяти, комісія буде розслідувати справу три місяці... Реб'ятки! Засівкампанія на носі. Проморгаєте... З Яворенком немає чого цяцькатись — виключити його! Все.

Почалась катавасія. Хлопці почали кричати на Мишу, Миш на хлопців. Шура більше за всіх нервувалась:

— Та Васька в нас працює, як проклятий! Хіба він міг бути куркульським сином? Треба ж це встановити. Якщо куркульський синок, тоді не по дорозі нам!.. Макарові треба догану вліпити. Хай вдруге добре справу робить...

(Шура — нічого дівчина. Коли розмовляє — ніздрі роздуває і виблискує білими зубами).

Одне слово, пішла катавасія. Постановили виділити другу комісію. Шура сама погодилась бути в цій комісії.

— І я піду! — крикнув Антін.

Я й собі записався до цієї комісії. Я там ладу дам. Все одно настою, щоб Яворенка виключили.

Мишу це розгнівило. Він забрав слово й став відчитувати наш осередок.

Довго розводив антимоцію, розбирав усі постанови бюро (читав протоколи). Нарешті знову повернувся до сьогоднішньої постанови.

— Реб'ятки, вас добре поглядять по головці за таку постанову.

— Нічого! Хай гладять. Нас мамаші не гладять, то кому ж поглядати, як не вам!..

Це крикнув Антін. Він зараз сидить у кутку й відгризає ніготь великого пальця на правій руці. Чомусь той ніготь завжди виростає великий.

Миш розплющує очі.

— Хто це там обізався? Ану вилізъ. Не бачу. Реб'ятки, я не бачу, хто це там пищить...

— Не дрейф, Миш. Це не кіт, це наш Антін говорить.

Миш не дрейфить. Чого він має дрейфити? Мама винесе. Він ще більше починає говорити. Підняв тарарам. Політшколу реб'ятки не відвідують, усі політично відстали. На село треба надсилати, треба з нашого осередку шість чоловік. А кого надіслали?

— Кого? Кого, реб'ятки, ми пошлемо? Ох, реб'ятки, подумайте, що робити...

— Думали. То от ви щось у своїх кабінетах райкомівських не думаєте. Звикли обіжники розсилати... Дай-но слово, Мишко.

Голова дав слово. Ну, і почав Антін відкусювати кінець нігтя великого пальця й випльовувати його разом з непотрібними словами. Про вдарництво він ще добре підмітив. Треба взятись. Паровози — простой. В майстернях — брак, хлопці, комсомольці — прогульники, п'ють гару. Хоча — кого він агітує? А от про міщанство, про особисті справи комсомольців, то — ерунда. Кому яке діло, що я роблю!.. Чудак Антін...

Докучило мені слухати Антона. Я вийшов і закурив. Курив довго. Коли зайшов знову до кімнати, збори кінчились. До мене підійшла Шура.

— Кирилко, ходім пройдемося, сьогодні такі збори були бурхливі... Добре Антін відчитив Мишу. Так і треба йому... Кирилко, ну, ходім же...

Я не Дон-Жуан. Дівчата самі до мене липнуть...

Шура взяла мене під руку. Йшли коліями повз паровози.

— Кирило! Здоров!..

— Хто це?

— А, Юрко! Здоров, здоров...

— Кирило, як там діли?

Післязавтра приробіток одержуємо. Гуляти будемо... А як там...

Юрко хотів ще щось сказати, та тут пара зашипіла з сухопарника й Юрко сховався в контрбудці.

З Шурою довго гуляв. Привів її додому. Біля хати лавочка.

— Посидимо трохи? Вечір такий... Не хочеться додому.

З здоровою дівчиною сидіти спокійно? Мимоволі руки протягнуться куди не слід.

— Кирилко, ай який ти... Вперше пройшлася з тобою і вже...

Я не Кирпатий Мефістофель. Мені немає коли займатися філософією. І взагалі в добу реконструкції соціалістичного господарства немає коли займатися всякими проблемами на полове питання...

Шура — гарна дівчина. Плотная, масивна...

«9-V-30 р.

Сьогодні, проходячи майстернею, зустрів Шуру.

— Здоров, Кирилко! Ач який, і не признається.

— А, Шура! Здоров, здоров... — і йду далі.

— Кирилко, сьогодні кіно. Підемо?

— Факт...

Прийшов до контори. Підвисоцький знову почав торочити мені про гроші.

— Добре, добре. Хай буде по-вашому — погодився. Бо ну його к бісу. Серед службовців так і говорять. Ще хтось догадається, тоді буде морока...

А в кіно треба буде піти. Разом з Шурою»...

Далі Кирило записує всякі службові дрібниці. Між іншим, наприкінці цього дня трохи задумується над своєю долею. Треба одружитись. Обридло йому по дівчатах лазити. Та й всякі дівчата є. Схопиш, чого доброго хворобу якусь. Потім, взагалі, треба ходити по-людському. Одружитись можна хоч би й з Шурою: чи погодиться вона? Можна загітувати, комсомольської моралі підпустити, про розкріпачення жінки нагадати, і то чак... Проте, Кирило ще остаточно не зупиняється на кандидатурі Шури. Він може підшукає кращу дівчину.

Зрештою кінчає про сьогоднішній день:

«Але ж завтра грошики будуть. Погуляємо»...

2.

Антін у одній бригаді з Василем Яворенком. В кузні гаряче, гудуть, горна й безперестанку вибивають сталеву чичітку молотки, молоти. Антін стоїть біля одного коваля, Василь — біля другого.

— Антоне! — кричить Яворенко. — Сьогодні Ванька не прийшов.

Антін хотів щось сказати. Коваль витягнув розпечене залізо.

— Берись, Антоша.

Заяскали молот і молоток.

— Ач, як бачить — «Ванько не прийшов». Добре, що ти прийшов — бурчить коваль...

А коли знову гріли залізо, що стало набирати форми молотка, коваль жалівся на свою голову.

— Болить, стерва, — й пішов до жолоба з водою. Вмочив голову — пожалівся:

— Погано загартована... Батько мій поганий коваль був...

— А ви доброю буцалкою...

— Молокосус, замовкни... Бери-но молота...

Бубонів, бурчав по-старечому.

Молоти гучно вибивали крицевий такт.

Загук гудок.

— А, ну його к чорту. Антоне, кидай роботу.

Антін марно настоював кінчити молотка. Його й кінчати мало що було: загартувати — і молоток, як молоток. Куди воно годиться: сьогодні зробили вдвічі менше молотків, як учора... А слюсарному цехові немає чим працювати...

— Розтаскують молотки додому, стерви, а тут роби... — і коваль узився кінчати молотка...

Вмивалися разом. Василь набрав у рот води й хотів Антонові на голову цвіркнути. Замість Антонової, вцілив у голову коваля.

— Ти, молокосос! — і коваль почав наступати на Василя.

— Іване Тихоновичу, — заступився Антін, — покиньте, вмивайтесь і разом підемо.

Іван Тихонович заспокоївся і вмивався мовчки.

Антін зачекав коваля й пішов разом з ним. Подорозі їм. — Іван Тихонович знову лаяв свою голову.

— Ач, стерва. Болить, хоч ти їй що хоч роби. Зайдемо, Антоне, до пивної. Прополоскати треба горло...

І силоміць затягнув до пивної. За шклянкою пива коваль розговорився.

— Ти, Антоне, хлопець, що нада, і до роботи, і до гульні. Хоча байдики б'єш рідко. Дуже рідко... А от молотків ми сьогодні зробили мало, бо вчора ж отримали приробіток. Де ти бачив, щоб після получки наші хлопці не випили. Наш брат до випивки охочий...

Помалу цідив пиво й слухав Івана Тихоновича. Слухав не уважно. Треба йти до Кирила. Завтра доведеться піти на село й добре розвідати, хто воно такий Василь. Чомусь не хотілося вірити, що він куркульський син.

— А тут ще грошей мало. І хочеться хоч один раз добре погуляти.

Пиво пили довго. Коваль уже сп'янів і Антін умовляв його вийти з пивної.

— Антоша, ша. Ти, молокосос, не вчи мене. Витри соплю... Я пити хочу й буду пити, я заробив, своє пропиваю. — Трохи помовчав, витер з вусів піну пива, й нахиливши голову низенько до стола, потиху промовив...

— Антоша... Ти хороший хлопець... Не вір мені, старому брехуніві... Не свої гроші пропиваю... Не свої... Старий брехуняка я... Стидно лише брехати... Получку всю жінці заніс... А ці гроші крадені...

В Антоновій голові трохи каламутно. Трохи. Він уважно слухає коваля. Кусає ніготь.

— Державні гроші пропиваю... — наляв у шклянку пива. Порожню пляшку поставив під стіл. Пляшка впала й перекинула за собою ще дві.

Забрязкотіло скло. — Антоша, я старий брехун... Але ж то все той Кирило... Він ваш, комсомолець...

Іван Тихонович ще довго щось бурмотів. Когось лаяв, себе виправдував. Антін уже не уважно слухав п'яне буботіння. Докучило.

— Вставайте, Іване Тихоновичу. Підемо...

Іван Тихонович швидко заплатив за пиво й пішов з Антоном... Коли виходили, зустріли Кирила. Він простував до центроспирту. Побачивши Антона, звернув і вдав, що кудись поспішає.

— Кирило! — крикнув Антон.

Швидко, заклопотано підійшов. Глянув на коваля, на Антона. Очі в коваля каламутні — пивом наляті.

— Антоне, відколи це ти почав заходити до пивної... Дивись...

Антін відкусив нігтя.

— Що — «дивись». Бачу й без тебе. — В голові — «Але ж то все той Кирило»... промайнуло і вже спокійно сказав:

— Кирило, я завтра вихідний. Можна було б піти в село. Треба ж, зрештою, встановити, хто цей Василь...

— Завтра я не можу... Роботи багато... — й пішов, кинувши по дорозі: — Але я тобі радив би перестати розкладатись.

Антін, ошпарений цією фразою, закліпав очима й звернувся до коваля.

— Іване Тимофієвичу, чого це ви на Кирила сердиті?

— Не треба, Антоша, не питай... Ходім додому.

Кирило довго ще озирався. Дивився назад і бачив: Антін п'яного коваля вів попід руку, а ноги в самого запліталися.

Коли п'яні зникли за роєм, Кирило повернув і зайшов до центроспирту. Взяв півлітра горілки і, швидко заховавши пляшку, пішов додому. Іти треба через площу нового стадіону. Тут розпочинають будувати літній клуб, насадили дерев — парк, алеї будують, відвели площу під стадіон. Колись, не дуже давно, на цій площі був базар. Селяни рядами виставляли вози. І чого тільки на тих возах не було? Щоб половину того тепер на базар! Кирило жалкує за гарним базаром, за гарною закускою.

Зараз тут немає базару. Стадіон будуватимуть. Комсомольці-фізкультурники рівняють площу, розвозять землю. Кирило проходить повз них. Йому хочеться обминати товаришів (та й які вони йому товариші), але його помітили, і Шура кричить.

— Кирилко! Йди-но сюди...

Знову Шура... Вона справді — гарна дівчина. Між комсомольцями Василь. Кирило в голові підбирає влучну фразу, щоб записати до свого щоденника про Василя:

«Цей «підмазавшийся» активно працює. Навіть на стадіон вийшов. А на стадіоні мало хлопців. Дівчат — одна Шура. Василь своєю присутністю хоче сказати: «Дивіться, який я активний, а ви кажете, буцім-то я — «примазавшийся»».

Кирилові здається, що Василь усе намагається працювати біля Шури, і тому Кирило вирішує завтра ж піти на село, хоч і зробить прогул, проте дізнається, що Василь куркуль і з комсомолу його обов'язково викинуть.

А Шура—гарна дівчина...

Для Кирила знаходять вільну лопату. Хтось вітає його, як представника робітничої інтелігенції, що не відривається від мас. Бібліотекар, що теж тут присутній, жартуючи, ображається.

— А мене то й не вітають.

Шура кидає бібліотекареві на ноги вогкуватої землі. Він довго не думає, й собі обсипає Шуру... Сміються. Кирило хмурить брови, і йому здається, що Шура занадто недвозначно лізе до бібліотекаря—він симпатичний хлопець.

Площа розрівнюється. Тут буде стадіон. Тут гратимуть у гандбол, кидатимуть диски, сміятимуться, рватимуть фініша, будуть міцніти й наливатись силою, бадьорістю.

(У Кирила в кишені пляшка з горілкою).

Травневий день не такий уже довгий. Уже сонце сховалось давно, темніє. З брязкотом складають лопати. Хтось несе їх до клубу, а Шура біля Кирила.

— Фу, Кирило, ох і стомилась... А жаль, що вже вечір. Я б ще кинула бібліотекареві землі в черевики... Ходім, проведеш мене додому...

Кирило трохи сердитий на Шуру. Але він сміється.

— Ох, Шура, ти ж зараз хороша... Коли б ти була в кепці, я б натягнув тобі її до самого підборіддя...

Шура сміється і хапає Кирила пошід руку. Помалу притискається до нього й ногою відчуває: У Кирила в кишені щось тверде... (У Кирила в кишені пляшка з горілкою). Йому приємно йти з Шурою. Йти не довго: вони вже прийшли до хати. Але ж Шурі зовсім не хочеться так швидко йти додому. Чого? Вечір такий...

— Сідаймо, Кирило...

Сиділи довго. Шура розповідала про свого токаря, що наробив сьогодні «мільйон пудів» браку.

Кирило все дувся, йорзав на лавочці.

— Шура, тут, розумієш, немає чого довго розводити міщанське время: провадження дорогого для нас часу. Тепер, у добу реконструкції, гріх сидіти вечорами на лавочці, милуватись на місяць, а другого дня запізнюватись на роботу й непродуктивно працювати... Ти мені подобаєшся. Тепер мені трохи сумно без тебе. А це відбивається на моїй роботі. Я помічаю, що й ти не холодна до мене. Давай одружимося. Ти переїдеш до мене... Будемо жити разом.

Шура видивилась на Кирила. Хотіла відчути фалш у його словах. Та ні—Кирило казав цілком щиро. Кирило—гарний хлопець. Він занадто багато думає про реконструкцію, про п'ятирічку. Але ж він хороший хлопець... І Шура, пригорнувшись до нього, тихо сказала:

— Добре.

Вечір теплий. Вечір міцний і навіть, зоряний (А в Кириловій кешені пляшки горілки). Шура помалу горнулає до Кирила й солодко шепотіла:

— Кирило, ти хороший... Добре...

Вечір теплий...

***

Було вилито два підшипники, гальмо попсувалось. Паровоз безсило прикипів до рейок. Було пізно.

Бригадир лаявся, крутився біля колеса, вставляючи підшипника. Підшипник, вилетівши з букси, вдарив по нозі. Бригадир вилаявся.

— Ви, шпінгалети!—став злість зганяти на своїх помічниках. Ударна бригада називається. Шпінгалети! Як оголошували себе за вдарників, так галасують, а на роботу не приходять.

— Толька,—крикнув до підручного слюсаря,—чому Петра сьогодні немає? Ти ж секретар осередку, мусиш знати. Де Петро, я тебе питаю?

Анатоль у відповідь щось пробурмотів і взявся до підшипника. Сьогодні о сьомій годині засідання бюро. Значить із роботи просто на засідання. Їсти хочеться, аж у кишках шкварчить. А тут ерунду така. Де це може бути Петро. Сьогодні вони не скінчать до сьомої години паротяга й точка—на чорну дошку вивісять:

«Ударна бригада № 1 затримала паровоза «Щ 2257» на дві години».

— А ну, тікайно-ти, шпінгалет! Пустити мене.

Анатоль поставив на місце підшипника й підняв буксу. Став закручувати прогонича...

— Та я кам...

Бригадир довго ще лаявся. Крикнув слюсареві, щоб той побіг за кочегаром.

— Хай розводить пару! Треба спробувати гальма...

Прийшов кочегар. Почали розтоплювати, розводити пару. Паротяг за шумів, зашипів. З комина—дим.

Підшипники були готові. Тепер—як гальма? Чи добре полагодили? Анатоль витирає клоччям руки й думає про повістку сьогоднішнього засідання. Знову про того Яворенка. Чорт візьми. Миш уже вліпив догану. Розкричався—«Куркульських синків тримаєте в осередку. Я до вас доберусь». Анатоль механічно витирає руки й думає.

— Толька! Якого чорта став? Парі в тобі немає. Вилазь на паротяг, пробуй гальмо.

Анатоль виплигнув на паротяг. Запихав парою смок. Дрижав поршень, всмоктував повітря.

— Та досить, досить качати. Пробуй!—кричав бригадир.

Анатоль узвся за підойму від гальма. Під паровозом зашипіло, клацнули колодки й безсило відстали від коліс.

Всі втрех полізли під паровоз й стали ладити наново.

Прибіг машиніст. Кинув на станок скриньку (в скриньці хліб, цукор, махорка, сало—все, що потрібно в дорозі).

— Хлопці! Паровоз готовий!

З-під паровоза кричав бригадир. Натискав на колодку гальма. Він не розумів, чому машиніст прибіг так «пізно». Треба було б прийти о третій годині. Паровоз би був готовий.

— Ей ти, замурза—крикнув до кочегара,—що ти там товчешся. Злізь-но з паровоза. Тобі розум не завадить шарпнути за гальмо. Злазь.

Машиніст був спокійніший. Він усміхнувся, вийняв годинника, обережно поклав його до своєї скриньки й поліз до рову під паровоз. Подивився.

— Ану—від гальма! Васька, пробуй.

Відступились. Паровоз зашипів і колодки клацнули об колеса.

— Відпусти...

— Та вони самі відпускаються—нервово крикнув бригадир.

Машиніст усміхнувся. Взявся до роботи. З півгодини працювали, не розгинаючись.

— Ану тепер, Васька, пробуй.

Колодки міцно прилипили до коліс.

Бригадир витирає з чола мазуту й піт.

— А ти, Толька, все таки візьмись за своїх шпінгалетів. Я, брат, про твого Петра статейку до «Тяговика» напишу таку, що йому нудно стане.

Тим часом. Василь-кочегар ходив у контору вартового по депо й прийшов з помічником і вимогами. Повилазили на паровоз. Рушили.

— Столяренко!—крикнув машиніст.—Ти забувся ключа! Лови!—кинув ключа. Попрощався з бригадою і вже за хвилину чути було голос кочегара Василя:

— Круговий! Дайош поворотного.

Паровоз в'їжджав на поворотне коло.

До депа прийшов монтер.

— Ну, як хлопці, діло?

— Та нічого,—відповів Столярів.—Бригада моя не підкачає. Тільки чого підміни немає?

— Ну, покинь,—озвався хтось.

До сараю депівського прийшла друга бригада, підмінити Столяріва...

— Поїхали, Анатолька, додому...—звернувся Столярів до свого підручного, витягаючи з кишені спецштанів коробочку з махоркою.

Анатолію нема як піти додому. Треба на засідання бюро.

— А-а...—протягнув Столярів.—Ну, дуй, дуй. Та підтягни там своїх шпінгалетів. Став, браток, сьогодні на повістку денну питання про вдарництво... Не губи фасону. Тільки. Душу вон, а п'ятирічку—в чотири роки...

Толька посміхнувся й поірохав закурити.

Виходили з депа разом.

А там—Столярів додому.

— Треба трохи спочити. Сьогодні газетки ще не читав.

А Толька на засідання бюро. Як і думав, ще ніхто не прийшов. У кімнаті осередку сидів Миш, перелічуючи якісь папірці. Побачивши Анатолія, він перебільшено привітно заговорив:

— Шановний секретарю. Як діли?.. Що ж це досі нікого немає? Тільки, щось у тебе справа не важна... Сьогодні буде стояти питання про Яворенка. Здорово! Може ще й не викинете з комсомолу? Здорово... Миш згорнув папірці, поклав до портфеля й заплющивши очі, знову став повторювати те саме, про що говорив на попередніх зборах осередку.

Помалу почали сходитись хлопці. Члени бюро прийшли всі. Яворенко задуманий, сумний, прийшов і сів у кутку. З членів комісії прийшли Антін і Шура.

— Еге, голубко! Так ти одружилась уже? Здорово! Прощай, значить, комсомол, а там і виробництво!—Миш облизав тонкі губи й ляснув Шуру по плечі.—Ой, Шура, дивись... Ну, реб'ятки, почнемо...—витягнув цигарку, сів у протилежному кутку і з виглядом—починайте, хлопці, я буду мовчати, мовляв, нічого не розумію в цій справі—став стежити за засіданням.

Першим Анатоль поставив питання про Василя.

— Антоне, викладай...

Антін встав, шморгнув носом, і відкусивши нігтя, став сповіщати, що—

— Брехня! Макар Кравчук бузотьор і ні к чорту не годиться. Кирило теж—на зборах добровільно погодився розслідувати справу, а не пішов.

Глянув на Шуру—очі звела на хвилику, а потім стала дивитись Антонові в обличчя. Антонові стало трохи незручно й він хотів голосним криком прогнати незручність. Безперечно, він зовсім не на Василя кричав. Треба бити в першу чергу Мишу, а потім Кравчука. Він, Макар, зовсім не був де слід. В сільраді взяв одну довідку про Мехтодя Яворенка. Томуто й справка, яку приніс Василь, перечила довідці Макаровій. Отже—Яворенко син середняка, не міцного, звичайного середняка. Далі Мехтодь Яворенко ніякий не родич Олександрові Яворенкові—Василевому батькові.

— Шура, прочитай ту довідку.

Шура прочитала довідку. В ній було сказано, що:

«Мехтодь Яворенко приїхав року 1921 з Росії, Рязанської губернії, такого то села—ну, а Олександр тутешній середняк. Рід його з діда тут у нашому селі.

— Точка, все. Яворенко лишається в комсомолі. Макарові догану. Секретарю райкому... А в тім—він начальство. Хай присилає папірця, щоб Василя викидали з комсомолу.

Миш кинув недокурка. Розтоптав.

— Антоне...—заплющив очі і вже спокійніше сказав, щоб Антін прийшов завтра о 3-й годині в райком.

— Добре. Я в порядку комсомольської дисципліни покину завтра роботу й прийду в райком...

— А-а... Ти працюєш... Нічого, реб'ятки, продовжуйте... Я з Антоном після поговорю. Продовжуй Толька,—і, кліпаючи очима, закрутив другу цигарку.

— Василю, ти—вільний... Або ні, стій,—трохи подумавши, сказав Антін.—Ти забув про своє навантаження. Вже я кілька разів бачив, що мають бути збори осередку, а їх ні разу не було. Треба...

Миш перебив. Кинув недокурка, притоптав ногою, і заплющивши очі, наліг на Василя. Спершу довів усім, що робота осередку молоді—одна з важливіших робіт комсомолу, потім накинувся на Василя й обіцяв йому вліпити догану за таку роботу. Було смішно. І Антін і Толька розуміли, що це просто безглузда причіпка. Миш був сердитий, що через Василя він має так багато неприємностей. Толька не знав, що йому робити—сваритись із Мишом, значить, знову слухати від нього довгу мораль, знову він буде казати йому, Толі, що той підриває авторитет секретаря райкому. Просто через те й не хотів перечити. Але той Антін. Він ніби заклався з ким, що не буде мовчати. Вилаяв Мишу, назвав його рвачем, а Василеві сказав:

— Не дрейф, Васько. Дев'ятнадцятого ще раз скличемо збори, я з тобою потолкую. Коли Василь вийшов, Антін ще довго не міг заспокоїтись.

— Побачив, що хлопець не справляється з роботою, щоб то підійти, порадитись, допомогти. Так ні—догану з попередженням вліплять, і точка!—Антін викусив нітоть і люто виплюнув його на підлогу.

Другим стояло питання про вдарництво. Невеличкий звіт дав Толька. Коротко—хлопці п'ють, гуляють, не висипляються добре, а потім запізнення, прогули, брак тощо,—куди годиться?

Вирішили: взяти відомості прогулів і запізнень комсомольців і на наступних зборах докладно поговорити.

Далі Миш оповістив, що з осередку депа треба шість чоловіка надіслати в села. Засівкампанія на носі. Не міг, щоб не скористатися з нагоди і прочитав ще раз мораль, і довів, що немає кого надіслати.

— Всі безграмотні. Да, реб'ятки. Всі у вашому осередку політично-неписьменні.

Над цим питанням довго сперечались. Треба так надіслати, щоб і вівіці були цілі й вовки йнались. Надішлеш Антона—справу на селі поставить на ять, але вдарництво як?

— Страдає...—коротко сказав Анатоль.

Зрештою виділили шістьох комсомольців:

Шура, Антін, Кирило, Василь, Кравчук хоча Антін перечив (але що зробиш, коли більше нема кого надіслати) і Толька.

— Хлопці, тільки мені ближче село, щоб можна було навідуватися частіше додому—крикнув Анатоль.

Миш пробурмотів щось на згоду, і засідання кінчилось. Розходились.

Проходили коліями.

Гули паровози, клацала дишлами захекана маневрушка...

— Пи-и-и... Пи пип.—загув протяжно паровоз.

— Це та чортова шука, ми біля неї стільки мучились...—зауважив Анатоль. І було приємно, що паровоза й на хвилину не затримали, що вже ця робота кінчена.—А Петра не було, прогуляв, гад...—додав Анатоль.

— Але паровоза кінчили...

Розходились.

Провінція гула. Вечірнім міцним гомоном розлягалася. Пахло коров'ячим гноєм...

**

А було так.

Готували мовно-світляну газету... В бібліотеці було багато людю, всі щось розмовляли. Антін переписував начисто фейлетона про стадіон і фізкультурників. У читальні почали співати. Бринькали на роялі й співали:

«Комсомолец молоденький
До-о червінців від'їжджав...».

Через читальню ходити було незручно—заважає співакам—тому відчинили вікно і стрибають. Так і ближче до сцени. Адже, все одно—чи в вікно, чи в двері...

Василь у вікно не стрибає. Він підбіг і—до хлопців:

— Швидше там з газетою. Доповідша кінчає... Народу сто пудов...

У бібліотеці завзято працюють. Збори юнсекції таки відбулися. Ще вчора Толька безнадійно махав рукою, а сьогодні він читає в Антоновому фейлетоні про себе, і йому весело. Пригадав: разом з Антоном розчищав стадіон від будяків. Тоді ж загнав колючку в ногу. І тепер у фейлетоні Антон пише:

«Нічого Сафандула, не дреф—мама винесе...»

Шура кінчає статтю про дитмайданчик. Вона старанно добирала слово до слова. Толька їй каже.

— Молодець Шура. Про дитмайданчик дбає. А коли до тебе на октябрини приходити?..

Шура посміхається, червоніє, а в очах у глибокій глибині—сум.

Василь знову прибігає.

— Хлопці, що робиться! Страх! Петька божиться, що більше ніколи не буде робити прогулів. Усі сваряться. Нашому начальнику тяги обіцяли морду набити... Толька, тебе до телефону кличуть... З газетою, хлопці не кваптесь. Ще резолюцію мають ухвалити. Резолюція хіба ж така!

Толька стрибає через вікно. Біжить через залю до канцелярії. На хвилинку зупиняється. Прислухається, саме Петро говорить...

— ...Коли в наших парней таке життя. Добре, хто при матері живе. А холостякам, так хоч помирай. У чергу не підеш за м'ясом. У буфеті обіди—собаці під хвіст. Голодний вічно. З досади гуляєш допізна, а там і на роботу запізнюєшся... Наші реб'ята не вміють жити. Працюють і гуляють. А раз гуляєш, то й на роботу запізнюєшся, прогули... Моя думка—нам треба створити побутову комунку...

Плескають у долоні, а Толька біжить до телефону.

— Да... слухаю...

В телефонну рурку кричить начальник пошти. Голос його верескливий, заїкуватий, нервовий... Зараз такий час, що тільки люди з залізними нервами не гублять голови. Зараз висилка куркулів, засівкампанія. Вночі важливі розмови, а на пошті—жодного комсомольця, партійця. Треба щоб Толька обов'язково прислав двох комсомольців наніч. Не буде ж він, начальник пошти, вартувати цілу ніч. Доволі одного дня. Вже одну ніч Толька не прислав комсомольців. Коли так буде надалі, то начальник пошти

ставитиме питання в райкомі. Все. За п'ять хвилин мусять бути вартіві.

Толька хоче щось відповісти, запитати, але начальник пошти нервово клацає руркою—повісив...

У клубі збори юнсекції, в бібліотеці кінчають готувати газету. Толька біжить до бібліотеки.

— Хлопці! Паліка! Треба двох на пошту.

Ніякої паніки немає. Напружено працюють. Про пошту, і слухати не хочуть. Кожному цікаво послухати газету, яку так старанно готували.

Шура кінчає писати статтю про дитмайдан.

— Я піду. Я завтра вихідна.

Ще одного чоловіка. Хто піде? Хто вихідний завтра? Вночі важливі розмова телефоном. Хто може віддати ніч?

— Я піду. Хоча я завтра не вихідний...

Вбігає Кирило. Власно зовсім не вбігає, а стрибає в вікно.

— Єрунда! Чорт зна що! Причепились до мене. Яке ж може бути вдарництво в канцелярщині? Пиши, пиши і все... яке може буди вдарництво!

Про вдарництво в канцелярії ніхто не хоче пояснювати Кирилові. Він сам повинен знати, та він і так знає, що мало не кожного місяця затримуються списки, а разом і виплати, іноді невірні вираховують години... Це мусить знати кожен комсомолец, що працює в конторі. Зараз не про це. Треба знайти другу людину на пошту.

— Я—не піду.

— Покинь, Антон. Шура вихідна, то й може йти...

І я можу. Завтра працюватиму добре. Не турбуйтеся, Толінка, я теж їду на пошту.

Кирило забуває про все. І про вдарництво, і про своє обурення. Шура... Пошта... Антін...

— Шура, ходім додому... Вже пізно. Мені рано вставати...

Всі замовкають... Розгублюються. Не знають, що сказати. Справді—Шура, Антін... удвох цілу ніч...

— А я завтра вихідна. Можу вартувати цілу ніч. Треба ж комусь вартувати.

Кирило—ні слова. Виходить через читальню.

«Захищай же край наш рідний

Від нещадних ворогів...

Кінь залізний...

Пісню урвали. Хтось крикнув:

— Чого ходиш? Не заважай працювати... Ну, проходи, проходи. Чого став... Чорт його знає.

«Ще й вагонами

тремтів».

Всі мовчали, не знали, що казати.

Вбіг Василь.

— Хлопці. Резолюцію прийняли.—Во. Дельную. Дайош газету.

Тоді заметушилися, заговорили. Антін склав нашвидку плян газети — Хлопці, читайте, тільки добре, я пішов...

З Шурую пішов на пошту. Крізь вікно вистрибнули й пішли.

З читальні співали:

«Кінь залізний важко дихав...»

Антін сказав:

— Спочатку я п'ять годин попрацюю, а потім ти. Лягай, Шуру, спати.

Шура лягла на столі. Спати не хотілось, і вона просто так лежала на зсунутих столах. Дивилась у стелю.

Зрідка деренчав телефон. Антін кричав у рурку, і діставши відповідь, вставляв штепселя. Потім чути коротку вривчасту розмову.

Була така півгодина: ніхто не дзвонив. І Антін запитав:

— Ну, Шуру, як твої діли з Кирилом?..

Шура махнула рукою, очі донизу.

— Ай, покинь...

Більше Антін не питав. За кілька хвилин вона заснула й Антін слухав рівномірне дихання. Шура спала. Хтілось встати, підійти до неї і спитати:

— Шура, як ти думаєш, хлопці засипались із газетою?

І вона відповіла б:

— Що ти, покинь...

Шура спала, він сидів біля комутатора. Задеренчало.

— Пошта...

З рурки голос Василя:

— Антон. Ти?.. Браток. Газета вийшла на ять. Одні сміються, інші лаються. Фізкультурники догадалися, що про них ти написав і хочать тобі морду набити. Петро щось думає серйозне. Хочє ставити питання якесь на засідання бюро. Яке саме—не каже. Ти його спитай. Тобі може скаже... А де Шура?..

— Шура? Спить.

— О, слухай, між іншим, Кирило п'яний в доску. Лається, але газетка вийшла. Мать моя родная! Давно такої...

— Васька, не кричи так—Шура спить...

Василь засміявся й Антін винувано посміхнувся.

Потім знову довгі перерви. Зрідка хтось крикне номер... коротка розмова... І знову нічого... Гудуть дроти, шумить вітер...

Антін схилив голову. Очі самі стулилися.

...Рипнули двері. Хтось затарабанив підборами. Антін шарпнув головою. В голові—хто? Хтось з силою шарпнув двері. Антін схопився. Підбіг до дверей.

— Хто?—й відчинив двері.

Ввірвався Кирило. Зрозгоңу влетів і мало не впав.

— Де вона?.. Де?

Шура схопилась.

— Що таке?

Кирило до Шури.

— А-а... Ось вона! Марш додому! Марш!

Шура мружить очі, ніздрі родуваються. Додому вона не піде. З варті не йдуть.

Кирило кинувся до неї. Рука міцна, жилава, схопила його за комір, і гудзики затріщали.

— Кирило, йди проспись—і кусає ніготь.—Йди...

— Не піду. Ти мені не вкажчик. Я до жінки прийшов... Шурка—марш додому...

— Не піду...

Кирило кинувся до неї і вхопив за волосся.

— Кирило...—одна хвилинка, і Кирило вилетів з кімнати. Забряжчав дзвоник. Шура схопила рурку. Антін замикав двері...

Гули дроти, вітер шелестів деревами...

***

Другого дня Шура прийшла додому.

— Мамо, я буду жити у вас...

Батько складав до скриньки їжу: в подорож збирався. Впустив чашку. Шматки скла забряжчали.

— Мамо, я буду жити у вас...

Гули дроти й сонце жмурилось.

Шура нікому не сказала, чому розлучилась і пішла від Кирила.

***

Збори затяглися допізна. Петро глянув на годинника й махнув головою. Сьогодні знову доведеться вечеряти об одинадцятій годині.

Та де там, лише об одинадцятій годині голова оголосив, що збори зачинені, за півгодини Петро був на вокзалі. ТСТ вже зачинено й доведеться повечеряти в станційному буфеті... На станції було безлюдно. Бамкнув двічі дзвоник: відійшов останній поїзд. Треба кватитись. Петро лаяв усе. Він уже забув, коли вчасно вечеряв. То кіно, то театр, а сьогодні збори. Отак завжди й вечеряєш опівночі.

В буфеті зустрів Кирила.

— Чого сьогодні на зборах не був?—запитав його.

Кирило відставив порожню пляшку з-під пива й посміхнувся.

— Може хочеш випити? Сідай, вгостю.

Петро пити не буде. Він їсти хоче, аж в очах чортики стрибають. Та в буфеті нічого немає. Все поїли. Йому назбирали півпорції вінегрету і знайшли один бутерброд. Все, що лишилося поїсти. Може Петро хоче тістечка? 15 копійок штука.

Кирило сміявся й казав, що пити пиво й закусувати тістечками, дуже смічно. Гроші? Хай за гроші Петра не турбується. І він узяв чотири пляшки пива й дюжину тістечок.

Петро їв спочатку вінегрет.

— Кирило, чого це ти з Шурою розійшовся?

— Хіба я розійшовся? Вона не схотіла жити зі мною. Куди нам сіреньким?.. Вона може одружитися з кимось багатішим.

— І Кирило став розповідати, як Шура вічно робила йому сцени: чому Кирило не купує їй фетрових шляпок, черевиків під колір тіла. Вічно ревнує. Куди таке життя годиться?

Петро задумано промовив:

— А на роботі гарна дівчина й активна комсомолка...

Коли випили пиво, і ще пили пиво, до них підійшов Іван Тихонович. П'яний, він ледве тримався на ногах і приплющував очі. Стукнув кулаком по столі.

— А я, Кирило, більше не можу. Розумієш—не мо-гу! Народні гроші пропиваю, мені старому—стидно... Не мо-о-огу-у.

Проходив охоронник. Не дав кінчити Івану Тихоновичу. Взяв за плечі й вивів із буфету.

Потім огролосили, що буфет зачиняється. Кирило хотів встати й сів знову на стілець. Ноги не слухали п'яної голови. Спіраючись один на одного, вийшли з буфету.

На дворі зрідка гула маневрушка, пахкала електростанція й гули дроти. Десь далеко кричав Іван Тихонович.

— А я не мо-о-гу...

І довго було чути:

Не-е мо-о-о-огу-у...

Кирило здригнувся й буркнув:

— От старий алькоголік... Нап'ється, та й телепеше з п'яна чорт зна що...

Розминались мовчки.

Петро раз озирнувся, побачив, як непевним кроком ішов Кирило, хитаючись на всі боки, і пішов собі додому, спустивши голову донизу. Біля дверей зупинився. Довго шукав по кишенях, ключа не було. Думати довго де загубив, не було часу: спати вже треба. Петро спробував зірвати скобля і, переконавшись, що з того нічого не вийде, пішов до вікна. Вікно було зачинене й зашпінтує зсередини. Довелось добре шарпнути. Вилетіла шибка, порізала руку. Петро довго лаявся. Засвітив електрику. Вдома не було води. Брудною хусточкою перев'язав руку. Текло. Довго не міг заснути...

... Прокинувся пізно. Гув другий гудок. Зе десять хвилин треба було прийти далеко. Не вмиваючись, наспіх натягнувши спецодяг, Петро голодний побіг на роботу. Таки встиг. Повісив номер і пішов до ковальського цеху...

Працювати було нудно й докучливо. Хотілося їсти, боліла рука, очі стомлено стулялися. Коваль лаяв Петра.

— Ти, дивись он, як люди роблять.—Показував на Антона, що безперестанку стукав молотом...

В обідню перерву Петро підійшов до Антона.

— Слухай, Антоне, ти, либонь, спав цю ніч добре: працюєш на красоту. Та й мати тебе розбудила рано. Приготувала добрий сніданок і шклянку чаю. Правда ж?

Антін усміхнувся.

— Ти, браток, настроєний лірично... Вгадав. Мені мамаша доброї

жратви приготувала. Тільки я сам завжди прокидаюсь своєчасно. Що це в тебе з рукою.

Петро довго розповідав, і кінчив.

— От дрібниця. До лікаря підеш—хоча й не було коли,—він тобі розмусолить, ще гірше буде, а працювати треба...—Помовчав. Скрутив цигарку, запалив.—Антоне, думаю одну вещь я. Порадь, чи варто про це на бюрі казати? Живемо ми холостяками—по-собачому. Не доспиш, не з'їси добре, своєчасно, потім на роботі—брак, прогули. Куди воно годиться? А я от думаю, щоб нам зібратись і—комунку. Як ти думаєш? Антін ляснув у долоні, стукнув Петра по плечі.

— Оце так дело. Петька, та про це треба було б давно подумати. А то на зборах ухвалюємо голосні резолюції, а більше нічого. Післязавтра—засідання бюра. Я сам ставлю це питання. Приходь. Будемо разом обстоювати це... Але ходім, пообідаємо.

Ідальня була тут же, біля депо. В садку збудували прилавок, кухню, понаставляли столиків і—ідальня. Обідали тут усі. Весело за їдою поговорити про справи, розповісти пару добрих анекдотів. Весело. І тільки в хмуру погоду обідало тут мало. Сьогодні гарна погода. Сонце, вітрець. Тарабання тарілками, дзеленькають ложками. Розмовляють. Хлопці взяли обіди й сіли за порожнім столиком. До них підійшов Іван Тихонович. Він важко сів на стілець і стукнув кулаком:

— Хлопці. Не мо-о-гу. Більше! Совість заїдає. Старий я. Скажу, а там хай буде, що буде.—І нахилившись низенько до стола, тихо сказав:—Кирило дурить вас, комсомольців. Кирило з Підвисоцьким години прибавляє... А потім ділимось дрішми...

А потім злякався своїх слів. Закліпав очима, засовався на стільці. Зляканими очима дивився на хлопців.

— Що я сказав, хлопці? Не вірте мені... Старий я, то й верзеться мені... я... Ви не слухайте мене...

Антін глянув на Петра...

Гудів гудок. Треба на роботу...

Іван Тихонович пішов до цеху. Чути було його хрипкий голос:

— Не мо-о-гу... Обдурив хлопців.. Не могу...

— Антін, так на бюрі будем говорить про комунку?

— Будемо—погодився Антін.

Про Івана Тихоновича не згадували. Цілком зрозуміло—не витерпів. старий, розповів, а тепер самому страшно за свої слова. І в Антона, і в Петра в голові зафіксувалося: треба розглянути. Але про це—ні слова.

— Значить, післязавтра... — сказав Петро, і, помовчавши, додав:—

А Шури сьогодні немає...

... Так, Шура сьогодні не вийшла на роботу. Вона сьогодні встала рано. Проте не раніш за матір. Мати уже розпочала:

— Оганьбила... На все життя. Другі дружаться, люди, як люди, а вона... Чого розвелася?..

Батько прокинувся. Вмивався й бурчав:

— ... Десять день пожила... Сорому скільки!..

Сестра насувала до підборіддя ковдру, потягалась — не хотілося вставати.

— Пішла б у чергу, почула, що розказують... Слухати не можна. Комсомолка така,—і до матері:—я більше нікуди не піду, ні на базар, ні в чергу... Слухати не можна...

Всі на Шуру. Кожен вказує: сестра про базарні плітки, мати про сусідські розмови, батько про кондукторські зауваження. Шура мовчки слухала. Кріпилась. Було соромно, неприємно слухати. Хотілося крикнути до сестри:

— А ти сама. Забула як того року робила аборта? «Шурочка, не кажи мамі»... А тепер?..

Хотілося крикнути. Навіщо? Мати ще більше хвилюватиметься, а її, Шурине, становище не покращає... Справді—навіщо вона одружилась? Навіщо? І була зла на себе: по-дитячому, як мала, закохалася, полюбила красивого Кирила, і не знала, що він такий... Не знала. Знала—Кирило комсомолец, активний, хороший і з гарними очима. А коли одружилася, взнала—

— Кирило противний, гидкий. Жила з ним. Приходила. І коли лятали спати, він перераховував, з ким Шура стояла, з ким розмовляла і хто її ляпав по плечі. І було гидко. Побачила Шура: приходив Кирило з роботи і сам, без товаришів—пив горілку, і лягав п'яний спати. А на зборах казав:

— Так не можна... Іду я колись, а наш Антін з Іваном Тихоновичем — п'яні обидва.

А коли захищала Антона, вдома слухала довгу розмову Кирилову — ревнував.

Потім ще одне: звідки в Кирила гроші беруться?..

Розлучилась. А зараз дома. Знову стара, змучена життям і роботою, мати, знову—батько. Лаються.

— Ач, одружилась для того, щоб з хлопцями вільніше... як повія — мати плакала. І ще болячіше було.

Батько хрипів й загрожував вигнати з хати.

— Щоб і духом твоїм поганим не смерділо...

Не витримала. В сльози. Батько ще більше лаявся і казав:

— Знаємо вас: плачете, а самі думаєте, якби побільше нашкодити...

Мати вже перестала. Більше плакала й почала заспокоювати дочку.

Тим часом прогули гудки й стрілка переповзла за сім. Шура глянула на годинника: пізно. І вже було приємно, що запізнилася. Хай. Сьогодні не піде на роботу. Вже краще слухати ось це, а ніж:

— Хлопці, Шурка тепер «розводна», з нею ж тільки й гуляти...

Було приємно, що хоч один день не почує цих розмов й не бачитиме перед собою нахабних облич, повних ненависти й призирства...

.. Цілий день сиділа в садку й читала книжку. В книжці стільки цікавого, таке знайоме, близьке. Про комсомольців, про хлопців, про дівчат. Чому наші хлопці не читають таких книжок? Чому вони такі. Заговорили з ними про одруження, про кохання, а вони:

— Міщанство. Ти, брат, Шуруньчик, підпала під вплив міщанства. Ходім краще он туди. Там темно, тихо й людей немає...

Чому наші хлопці такі? Одні про міщанство, другі про роботу. Миш—секретар райкому. Він завжди говорить про політпідготовку, роботу на селі, і ніколи не згадає про те, що хлопці наші не вміють жити, не розуміють, що таке міщанство...

Шура читала допізна. В хаті, при світлі лампи, кінчала читати. І хотілося з кимось порадитись, поговорити про життя-буття комсомольське. З ким? Кожен закине—міщанство. І Шура вирішила піти, попрохати в бібліотекаря ще таку книжку. Каже, там відповідь знайде...

— Вже йдеш? Сиділа б... Пізно вже... — і мати знову почала плакати.

Шура прикусила губу і вийшла...

... В бібліотеці було напівпорожньо. Бібліотекар кінчав статистичні вирахування—скільки сьогодні обміняли книжок,—і видко було, що обридла йому ця робота. Хотілося йому швидше кінчити й піти на свіже повітря, до хлопців, до дівчат. А може йому просто хотілося їсти? От і квапився.

— Михайло, заміняй книжку.

— А, Шура! Здоров. Чого ж ти так пізно?..

Махнула рукою. Обміняй книжку, і все...

Відшукав Шурин абонемент. Глянув на книжку.

— Вподобалась?

Так, Шурі подобалось. Це ж про комсомольське життя.

Тільки трохи заковиристо написано. І потім—чому це все так виходить? Чому? Як робити, щоб такого не було. Михайло—бібліотекар. Він багато читає книжок:

— Ну скажи, Михайле, чому це так виходить?

— Е, Шура, це все залишки старого. Довго розказувати... От у нас має бути диспут про цю книжку. Тоді й розберемо.

Про диспут Шура вже чула. Місяць, якщо не більше, збираються влаштувати диспут. А ще й досі нічого немає.

— Нічого, Шура, буде. Буде все. А зараз допоможи мені зробити статистику. Знаєш, чекає на мене Оля. Я з нею умовився зустрітись у парку... Допоможи, Шура.

Шура махнула рукою. Взяла книжку й пішла. В голові думки: от — Михайло. Він знає. Все знає. В книжках усе працює. Що не так—зазирнув у книжку і—єсть. Треба ось так робити, а не інакше. Він усе знає. Гуляє з Олею... По-звичайному, як і всі інші. Може це міщанство?

— Шура? Куди? Здоров.—Хто? Антін? Шура вітається з Антоном і чекає—зараз він питає, чому не була сьогодні на роботі. Ну що вона йому відповість?

— Шура, знаєш, сьогодні Петро таке мені сказав. Знаєш що?

Шура не знає.

Ну то й не догадається. Бо навіть сам секретар райкому—Миш, не догадається, що Петька, найгірший робітник, прогульник і засоня, сьогодні сказав Антонові про комуну. Шура не розуміє? Антін зараз пояснить. Відремонтувати будинка. Отого, знаєш, де валяється всяке сміття. Раніш там

жили. Так от, відремонтувати, поносити ліжка, столи, і—всі хлопці, дівчата житимуть комуною. Одержав гроші—заплати членські внески, за індустріялізацію заплати, а решту—«отец д'якон, деньги на кон». В загальний казан. Жити разом, комуною значить.

— Антоне, а це ж, ой, харашо! Диви—вартовий, у нас ще будуть і вартові—будить усіх у шість годин, вмиваємось, чистимо зуби, провітрюємо кімнати, прибираємо, і разом у їдальню. Ніколи ні прогулів, ні запізень... Я завжди буду вартувати. Завжди буду своєчасно будити... Ой, харашо ж.

Антін засміявся. Шура похнюпилась і згадала, що це тільки розмови. Чи вийде що?

— Не дрейф, Шура. Візьмемось разом. Наляжемо добре—вийде. Мусить вийти.

Шура зупинилась.

— Ходім назад.

— Чого?

— Кирило йде. Не хочу з ним зустрічатись.

Пішли назад. Але Шура вже похмурніла й не раділа з майбутньої комунки.

Перед машиністівською на сонечку грілися в заялзених мазутою, притрушених вугільним пилом спецах. Машиністи, кочегари, просто так робітники. Читали «Гудок». На останній сторінці, там, де завжди великими літерами чорніють великі об'яви, і дрібним шрифтом набрано номери загублених документів — там сьогодні вміщено статтю про монтера. Перечитують, сміються, ялозять масними руками газету й знову читають.

— Молодець. От так молодець. Про нашого монтера вшкварнув.

Починають розхвалювати свою залізничу газету, доходять висновку, що немає кращої газети за «Гудок».

— А «Правда»?—ображаються деякі. Старий машиніст—Петро Афонін з призириством глянув у бік до тих, що ображаються, кліпнув очима.

— Що ти про «Правду»? «Правда», то ж «Правда». Тоже сказав. Ти не бери цю газету, і знайди кращу за «Гудка».

Повертаються до статті. Хтось пробує захищати монтера, лає робкора. Неправду пише. Зав'язується лайка. Кидають розмовляти про монтера, обговорюють начальника дільниці тяги. Безтолковий бюрократ. Нічорта не робить. Паровози стоять у простої, аж іржавіють. Куди воно годиться?

Афонін хвилюється. Ласкає долонями по колінах, кидає в бік жмут клоччя.

— Як малі! Та комсомольці з нас будуть сміятись. Чого це тут говоримо? А на зборах партосередку, а місцевком? Збори спілки, хоч і рідко, але ж бувають. От де треба говорити, а вони... як баби: пошухають, побузять—і кінець...

Погоджуються з Афони́ним, цілком підтримують його, але знову починають про те саме...

Клацнуло колодками гальмо, зашипіло під паротягом.

— Го-оп! Доволі. Назад.

Паровоза подавали під кран. Набрати води треба. Машиніст визирнув з будки, глянув до тендера й помалу здав паровоза назад.

— Го-оп!—кричав кочегар з тендера, і відкрив крана. Вода з урчан-ням полилась у бак.

— Здорово, лоботряси!—крикнув машиніст до гурту.

— А-а! Гримайло. Звідки?

— Тільки що з Києва... Чули?—депо наше будуть поширювати. Середній ремонт буде.

Не повірили. Коли Гримайло з паровоза виліз, розповів докладно, як ходив по місту, як зайшов до управління й там дізнався про це—тоді повірили...

І вже за хвилину всі знали:

— Депо мають поширювати, з нового року будуть майстерні середнього ремонту...

... З нового року будуть майстерні середнього ремонту.

Провінція гула... Сонце розпліскувало водограї промінів. Депо гуло...

І це вже не були порожні слова. З управління прийшли постанови, папірці, ще обіжники.

Антін думав: здорово. Буде наша провінція, як добре робітниче місто.

І не витримав. Побіг до райкому.

— Макар, де Миш?

— На засіданні райкому,—і Макар знову схилив голову до «Комсомольця України». Волося сповзло на чоло.

Засідання райкому тут же. В сусідній кімнаті. Спокійно, не хвилюючись, Антін увійшов і сів на вільному стільці. Миш саме говорив, заплющивши очі, то й не помітив Антона.

— Реб'ятки. Нам треба негайно, зараз же стукнути по комсомольській дисципліні.

І він почав доводити, що це недисциплінованість—наслідки малої політ-підготовки.

Тому він пропонує негайно реорганізувати школу комсомольців. Став дещо пояснювати, як це найвигідніше зробити.

— Реб'ятки, ну я кінчив. Хто забере слово по цьому питанню?—і розплющив очі.

— Я.

Миш глянув на Антона.

— Реб'ятки. Антона ж не було... Ну, забирай. Слово надається Антонові.

Довго говорив. Проте нікому не обридло його слухати. Бо й справді, тут ясно—треба зробити так, щоб хлопці не тинялись без діла в вільний час. Політграмота—річ суха. Потім один від одного відривані. В нас не так багато надійних хлопців. Більшість—у лабетах міщанського оточення. Що ж ви хочете—провінція. А от щоб організувати... побутову комунку...

Антон перебили. Це ж ідеально! На ять. А вони ламають голову, б'ються, не знають, що робити.

— Це постанова нашого бюро. Вчора було засідання—вів далі Антін.—

Потім ще дещо ми постановили. На зачинених зборах обговорити випадок з Шурою...

— Та це ж ділячество!—крикнув Миш.

Антін вибухнув:

— Ділячество? А як комсомольці будуть по тисячі раз одружуватися і розлучатися, то комсомол мусить це терпіти? Бо, за словами Миші, це—ділячество. Дудки. Ми таких героїв зразу стукнемо по голові. Потім ще теж про Кирила. Зв'язався з головним табельником Підвисоцьким, і шухер роблять. Умовились із деякими робітниками, приписують їм зайві години, а потім грошима діляться. Про це теж треба мовчати, бо це—ділячество. Ні. Дудки, товаришу Миш. В нас мають поширювати депо, наше селище стане втриє більше, а ми будемо крізь пальці дивитись, що роблять комсомольці? Чи будемо напихати їх політграмотою, проблемами світової революції, а як з дрібницями, в повсякденному житті—про це ні слова? Доволі... Я гадаю, нам ставити питання треба так—натиснути де треба, щоб дали приміщення для побутової комунки комсомольців. Щоб забезпечити комуну від усяких міщанських і неетичних вчинків комсомольців—влаштувати товариський суд над Кирилом. Все. Я кінчив. Тепер хай Миш заперечує.—Відкусив нігтя, підтягнув штани й сів на місце.

Засідання райкому затяглося довго. Сварились, кричали. Обличчя сяяли молодістю, силою...

Місяць між хмарами гаявся за зірками. Сміявся. Зорі блищали. На дворі було тепло, вечір по-літньому пружистий і м'який.

Миш незграбно ступав через рейки, зачіплювався черевиками за шпали. Очі були спущені донизу. Він винувато слухав Антона. Було соромно перед Антоном, а ще більше перед усіма комсомольцями.

— Антоне,—сказав Миш,—тобі бути секретарем райкому, як я подивлюсь на тебе. Не мені.

Антін сміявся, радісними очима дивився на Миша.

— Чудак ти, Миш, щоб я здох. Ти чудак. Хіба в цьому суть? Коли комсомольці чорт зна які, то сам секретар не розірветься. Твоє діло керувати добре, реагувати на добрі пропозиції. Чудак ти, Миш.—Антін сміявся й по-дитячому перестрибував через рейки.

Проминули колії. Тепер пройти парк і зараз контора доглядача будинків.

— Жаль, що Петра з нами немає... сказав Миш.—Він же організатор. Антін сміявся...

В конторі доглядача будинків клацали рахівницями, машиністка—комсомолка з осередку служби тяги—безперестанку біла по одній клявіші. В кімнаті доглядача було накурено. За столом сидів начальник тяги, монтер депо, завідувач конторою, новий пророб. Всі уважно слухали нового пророба.

— Завтра придуть перші партії цегли, а ми досі не знаємо, де будемо складати її. Отже...—пророб підняв догори пальця з блискучим, як начищений гривеник нігтем, і замовк. Глянув на хлопців. На них ніхто не чекав. Доглядач будинків Шарко повернув до них голову.

— Що, хлопці?

Миш підсунув до стола вільного стільця і сів біля Шарка. Антін вицибнув на стіл, зім'явши задом тонкі папірці.

— Так тут ось як, Шарко,—сказав Антін,—ти на пленумі райпаркому був? Ну, так виконуй директиву партійного вождя, бо інакше ми тобі пришиємо ухил.

Шарко почухав борідку.

— Ти, Антоша із столу соскоч. Отак краще буде... Значить, ти про будинок для вашої комунки? Не буде діла. Віддаємо під касарню для каменярів. Усе.

— Е, Шарко, вийдем.

Миш вивів Шарка до другої кімнати. Там він йому довго говорив про партквиток, партквиток Шарка, який багато років лежить у кишені того ж таки Шарка, і зачепив проблему кадрів. Про кадри Шарко знає. Це так. А от про партквиток не йому, Миші, говорити. Шарко розлютився й закричав голосно на всю кімнату.

— Ти, Миш, мені не розп'якуй! Нам треба депо поширювати, а не валандатися з вами. Жили раніш якось? То й живіть собі на здоров'ячко, партії на втіху... А про твою поведінку ще поговоримо.

Миш приплющив свої вузькі очі й розтулив рота. Саме в цей час вбіг Петро.

— Антон, Миш! Братішечки! Розпатронив нас Шарко. К чорту. Іду сьогодні біля будинку, де ми комуну хочемо робити, а його ладнають, — кажуть, каменярі житимуть. В бога з твоїм Шарком. Я, брат, піду в райпарком, в ЦК! Тебе притягнуть і будинок нам даси.

Миш попрохав Петра заспокоїтись. Сказав:

— А я вже думав усі бюрократичні дірки змазати й дайш комунку. Це тобі, Шарко, так не пройде.

Антін сміявся. Він підійшов до Шарка й поклав йому руку на плече.

— Начальник, не гарячись. Ти й справді трохи забюрократився. Будинок на п'ятдесят чоловік ремонтуєш, а касарню на двісті чоловік розвалюєш? Це називається, знаєш як?

— Головотяпство! — крикнув Петро.

— Вот іменно, реб'ятки,—ствердив Миш, а Шарко почухав борідку й подумав, що й справді можна використати старі касарні, в яких жили робітники, ще коли будували нову школу. Він глянув на хлопців і махнув рукою...

— Побачимо...

Коли хлопці виходили з контори, то чули, як Шарко кричав у телефонну рурку:

— ... Щоб перестали ламати старі бараки. Перекинути робітників із будинку № 38 на бараки. Негайно почати ремонт.

Петро ляснув Антона по плечі:

— Наша взяла, хлопці!

Якийсь конторник попрохав, щоб хлопці не галасали. На нього ніхто не звернув уваги.

Після того пішло все, як і чекали хлопці. Шарко заходився ладнати касарні. Старий будинок віддали під комунку. Про це перший дізнався Петро. Він мало не бігцем подався до Антона. Його зустріла Антонова мати.

— Чого женешся? Тю на твою голову! Ти що, сказився?

— Тьотю Полю,—крикнув Петро,—не сваріться. Комунка в нас будьоть. Де Антін?

Антон дома не було. Де він, мати не знала. Може подався на засідання бюро. Вічно десь засідає, як бюрократ який. Потім мати запитала, що це він, Антін, з Шурую зустрічається часто. Петро посміхнувся й нічого не сказав. Пішов до осередку. По дорозі пригадав, що сьогодні розбиратимуть справу про Кирила...

До кімнати осередку він влетів бомбою.

— Реб'ята!—крикнув—Наша взяла. Хай живе комунка!

Всі повернули до нього обличчя. Миш урвав промову на півслові. Антін покинув писати протокола. А Шура не встигла витерти сльози, ляснула в долоні й засміялась. Петро коротко передав розмову з Шарком. Збивався, часто ляскав у долоні, як маленький хлопчик. З його розмови можна було визнати тільки два факти:

— Шарко—на ять хлопець. Одне слово—партієць. А комунка в нас буде.

— Хлопці,—перебив Петра Тільки,—а про Кирила ми забули. Давайте вже покінчимо з одним.

Тоді Шура прикусила нижню губу, а в очах у неї заблищали сльози. Миш продовжував:

— Так що, Шура, немає чого тобі розпускати міщанські сльози. Я думаю, що тут тебе заїдають лишки старих традицій.

Антін покинув писати.

— Хорош ти парень, Миш. Але коли ти починаєш читати лекцію про міщанство і старий побут, так ти трохи тее... Ти, Шура, перестань рюмсати. Ну, чого? — Антін трохи помовчав.—Комунка наша буде ого яка. Переберешся до нас. Будемо жити комунною. Плюнь ти, Шура, на обивательські плятки, і розтирати не варто... А з Кирилом—ясно. Не будемо чекати суду. З комсомолу, і точка.

Всі погодились. Шура перша піднесла руку за те, щоб Кирила вигнати з комсомолу. Після Антонових слів вона трохи заспокоїлась і вже не було так сумно, як перед цим. Правда, поки збудується комунка, доведеться жити з батьками. І все ж Шурі було смішно з своїх сліз. Це просто малодушність. Чого плакати? Адже буде комунка...

Бюро закінчилось. Антін почав сваритись із Мишою. Сварились довго, завзято. Миш знову доводив, що комсомольцям у першу чергу треба ліквідувати свою політичну неписьменність, а потім братись за щось інше. Антін, і навіть Петро, не погоджувались. Він заперечував Мишкові. Погоджувався з Антоном, доводячи, що Антін цілком діалектично мислить, але...

— Їсти хочеться, нет спасенія. Ходім, хлопці, повечеряємо, бо в буфеті все поїдять і знову я буду голодний.

Миш не заперечує. Він сьогодні переконався, що Петрова голова розумніша за самого Петра:

— До комунки подумалась, а тепер пригадала, що я сьогодні ще не обідала.

Пішли до буфету. По дорозі Шура махала на Петра пальцем і обіцяла не давати йому обідати в комунці, якщо Петро буде поганим ударником. Петро клявся. Прикликав у свідки все і вся, обіцяючи бути вдарником, «що нада». Ось навіть тепер, відколи став думати про комунку, зробив усього один прогул. А що то, як буде комунка. Ні, тоді заспати не можна буде. Петро розмахував руками, часто ляскав у долоні.

Всі хлопці, що зараз ідуть з ним, все одно житимуть у комунці, то Петро признається їм:

— Соплю, як чорт. Ніхто не розбудить. А коли трохи полоскотати в носі—зразу прокинувся.

Миш сміявся й дотумувався, чим би це найвигідніше лоскотати Петрового носа.

Зголоднілі, веселі зайшли до буфету. Петро кинувся визнавати, що є на вечерю. Гуркаючи стільцями, посідали. Толька пропонував майбутню комунку запити... ситром. Петро тимчасом приніс меню. Почали вибирати їжу. Коли їжа була вже на столі Петро швидко запихав її в рот, по столі хтось стукнув кулаком. Брязнули веделка, упала пляшка. Всі повернули голови в бік, де почувся брязкіт.

— Кирило, — стиха промовила Шура.

Петро:

— П'є пиво...

— А на бюро не прийшов, — зауважив Толька.

Кирило стукнув ще раз кулаком. Вилаявся.

— Стерви. Судити мене будуть. Сьогодні з комсомолу мабуть викинули...

Біля нього сидів Василь Яворенко. Він шарпав Кирила за рукав і заспокоював. Але всі вже звернули увагу.

— Хлопці, а чого то Василь з ним? — запитав Антін і підійшов до їхнього столу.

Побачивши Антона, Василь скоціюрбився, зморщився, пригнувся, наче хотів увійти в стілець.

Антін примружив очі. Нігтя до зубів.

— Кирило, ти це чого?

Кирило повернувся до нього всім тілом і голосно закричав:

— А твоє яке діло? Гуляєш із Щуркою, то й гуляй. А до мене тобі немає діла!

— Кирило, ти комсомолець?...

— Плювать я хотів на ваш комсомол. Працював. Усе для вас. А коли мені неприємність, то дуже хто допомагає? Ще більше втопити хочять. Сволочи.

Кирило довго кричав. А сам думав, що ось днями він, Кирило, сидітиме на «скам'є подсудимих» і якийнебудь суддя буде питати:

— Підсудний, а скажіть, будь ласка...

І йому чогось здавалося, що комсомол обов'язково мусить захищати його. Адже він так багато працював для комсомолу. Був членом бюро.... Але комсомольці цього не роблять. І Кирилові хотілося чимось образити всіх комсомольців—і Шуру, і Антона, і Тольку, і Миша. Він назвав Шуру шмарою. Випив ще склянку гіркуватого пива й лишив трохи в роті. Цвиркнув на Антона. Антін заскреготів зубами. Замахнувся.

— Ах ти ж вонючка!..

Підскочив Миша і вхопив його за руку.

— Антоне, покинь...

До столика підбігли всі, що були в буфеті. Антін скреготав зубами, витираючи обличчя. А Кирило впав на стіл і почав плакати:

— Гади... Жінку згубили... Набрехали, що я розтратник... Гади!—потім схопився і, розгортаючи піджака, крикнув:

— Думаєте, боюся? Стріляйте. Судіть мене. Не боюся.

З бокової кишені випав невеличкий зошит. Антін підняв його і, ховаючи до своєї кишені, стукнув Кирила в підборіддя.

— Дура! Чого кричиш? Обікрав робітників на копійку та й героєм придурюється. Мразь. Іди проспись.... Дура... Підійшов агент ДПУ і забрав з собою Кирила. Тоді Антін підійшов до Василя. Він сидів, нагнувши голову.

— Васька, а ти чого з Кирилом був?

У Василя виступив на чолі піт. Він важко дихав і голосно сказав:

— Хлопці, я потім... Потім розкажу... і встав з-за столу. Зігнувшись, пішов геть.

Тільки свиснув.

— І з цим щось не тає...

Доїли м'ясну бабку, запили ситром і почали розходитись.

Ішли вдвох.

— Ех, Антоне, яка я була дура...—казала Шура.

А вечір був теплий по-літньому, і зорі, як завжди, Шура з Антоном. І Антін увесь час хотів Шурині думки від Кирила відвести. Вона зрозуміла його і сміялась:

— От чудачок ти, Антоша... Я ж не падаю в розпач. Знаю буде комунка—буде добре. Тільки всетаки помилилась. Він такої співав... А я повірила...

Мовчали довго. А коли підходили до Шуриної хати, зупинились.

— Антоне, — сказала вона, — не треба йти далі. Там сусіди зараз сидять. Почнуть натякати.

— От чудачка—засміявся. Помовчав і додав.—Треба йти додому. Завтра роботи—сто пудов...

— Виспатись треба,—казала Шура, і обережно всунула свою руку в руку Антона...

Додому Антін ішов у якомусь дитячому настрої. Насвистував під ніс мотив «Молодая гвардія», насвистував задержувато, весело. Підходяючи додому, побачив, що на шляху, за хатою хтось сопе, крекче і хоче підняти

щось дуже важке. Зупинився. Пізнав. Це божевільний Сашко Алтаршевський. Він—сирота. Батьків немає. Здоровий фізично, він тиняється селищем і лякає людей. Живе Сашко з того, що добрі люди дадуть, хоч йому ніхто нічого не дає дарма. Сашко копає бараболлю, розкидає гній на городі, носить з базару всяку всячину хазяйкам. За це йому дають, хто скільки схоче.

— Сашко, — крикнув Антін, — що ти робиш, Саша?

Він злякано певернув голову до Антона, а пізнавши його, засміявся.

— Ги-ги-ги... Антін... Здрасту... Я, палена... дров несучу... Він дасть... ги-ги-ги. Саша зробив рух, показуючи, як переливають горілку з пляшки в рот.

— Випить... Вкусна... А-а... Антін подивився на поліно. Це був великий врізок телеграфного стовпа.

— Ну, таскай, таскай, — сказав Антін і зараз же подумав: «треба кудись Сашка пристроїти». Росте карний злочинець. Це згадав за Шуру, а далі знову почав насвистувати «Молодую гвардію».

Збори були бурхливі, багатолюдні. Розмовляли про міщанство і кохання. Дівчата сміялись, хіхікали, червоніючи. Виявилось, що Ванька Сидоренко не пускає своєї жінки на комсомольські збори, примушуючи її поратись у кухні з замазаними горщиками й брудною білизною. Це розгнівило Петра. Він махнув кулаком і крикнув:

— То ж бо Ванька завжди такий чистий і активний. Ванька, ти липовий комсомолец! Добре тобі казати—«карпетки пропотіли—міщанство», галасати про вдарництво. Ти й на роботу не запізнюєшся—жінка приготує сніданок тобі й розбудить своєчасно. Ванька, — крикнув Петро, нервуючись і посміхаючись очима, — ти липовий комсомолец, Ванька, чом ти так не зробиш—і жінка в комсомолі й ти працюєш, як слід?

Петро забув про випадок з Кирилом.

— Скажи нам Ванька, як ти будеш жити в комунді?

Ванька відповів спокійно:

— Та в комунку вашу я й не піду. Мені вона де завгодно, тільки не в голові.

Голова зборів зробив організаційні висновки. Він сказав до секретаря:

— Запиши слова невіра Ваньки.

Помалу вся увагу зосередилась на комунді. Всі погодились, що найкраща боротьба з усяким міщанством, розпустю, це—комунка.

Перебивали один одного. Кожний хотів швидше висловити якусь думку. Весело було. Шура нашорошено слухала комсомольців і, радіючи, сяючи очима, записувала. Вона сказала Тольці:

— Коли б я була стенографістка, я б записувала кожне слово. Сьогодні кожний комсомолец—геній, Только.

— Записуй, Шура, не дрейф.

Наприкінці зборів обрали трьох—Антон, Петра і Шуру—комісія по організації комунки.

Петро почув себе на своєму місці. Він крикнув:

— Хлопці, завтра після роботи зробимо засідання, збирайтеся біля нашого будинку.

— Петька, тебе треба обрати на завідувача комункою. Ти берешся добре, Петька.

— Придільонно,—погодився хтось.

Розходились неохоче, затагнувши пісні.

«Братішка наш, Будьонний,

С намі весь народ»...

Пісня сповнювала кімнату. Васька підійшов до Тольки. Він був червоний, і піт блищав на його здоровому обличчі.

— Только,—сказав Василь,—я гадина, Толька. Я був у спілці з Кирилом. Мене треба теж вигнати з комсомолу. Мені Кирило приписував години, які я не робив. І за ці години я одержував гроші й ділився грошима з Кирилом-гадом.

Только глянув своїми очима, очима радісного жовтеняти, і не знав, що йому сказати.

— Васька,—сказав він, і голос йому тримтів.—Тебе варто з комсомолу вигнати, але—що скаже народ? Твоє питання ми ще розберемо. А зараз—давай співати.

«Братішка наш Будьонний,

С намі весь народ»...

Петро завів розмову про комунку. Біля нього зібралися самі неодружені. Вони раділи—їсти будуть завжди своєчасно і буде взагалі гарно — організовано.

— А біля будинку,—сказав фізкультурник,—біля будинку зробимо спортмайдан.

— С намі весь народ.

Приказ голов не вешать

І глядєть вперьод».

— Реб'ята. Куди ж ви розходитеся?—запитала Шура і всі глянули на неї.—Куди ви розходитеся?—казала Шура,—нам треба йти розвантажувати цеглу з вагонів.

Вона висунулась до половини в вікно й почала гукати комсомольців, що вже повиходили в парк.

Цегли привезли щось до півсотні вагонів. Своїх місцевих робітників було мало. А по селах робота—жнива... Вивантажували цеглу підлітки. Шарко дивився на їхню роботу й розводив руками.

— Ви, робітники!—казав Шарко.—Хіба так працюють, як ви? П'ятдесят відсотків браку. Вас треба вигнати, робітники.

«Робітники» не дуже слухали Шарка. Кидали цеглу, як доведеться. Швидше кінчити вагон і вивантажувати другий—все більше грошей зароблять.

Тоді Шарко до комсомолу пішов.

— Хлопці,—звернувся він до них,—рятуйте.

Постановили—вийти після зборів і вивантажити цеглу.

Вагони стояли не далеко від депа. Комсомольці пішли. А коли підходили до вагонів. Шура побігла наперед і зайняла собі найдальший вагон.

— Реб'ята. Хто піде зі мною?

Антін глянув на хлопців на Шуру і йому захотілося до неї. Тільки сміявся.

— Антоне. Чого ж ти не йдеш? Дуй до Шури, чудак. Міщанства не приїдемо. Знаємо, що в тебе з нею трудовий контакт і симпатія, чи як воно?

Антін, сміючись і радіючи, пішов у вагон до Шури. І вскочивши в вагон, він сказав:

— Шура, будемо працювати. На ять будемо працювати, Шура.

Вагони позаймали. Вивантажували цеглу. З-за вагону виліз несподівано Шарко, сплеснув у долоні, як плещуть малі діти, коли побачать гарну цяцьку.

— Оце то хлопці!—крикнув він голосом вдоволеної жінки,—оце то дівчата. Та ми з вами всі прориви підтягнемо, ще й перевиконаємо промфінплан. Я даю слово червоного спеца, що ми кінчимо поширювати депо на два місяці раніш.

Петро не міг, щоб не кольнути Шарка:

— А як будинок для комунки, то не дуже.

— Петро,—сказав Шарко,—заспокойся, Петро, і не сварись. Будинок для комунки в вас уже єсть. Петро. Помалу йди, не спіши. Ти можеш упасти й розбити цеглу.

З крайнього вагону кричав Антін разом з Шурою:

«Викликаємо. Викликаємо Миша й Тольку на соцзмагання. Хто швидше закінчить вивантажувати, й менше дасть браку.

Миш, спітнілий, виставив голову з вагону й оголосив, що виклик прийнято. Заразом він викликає Василя.

Це стало за сигнал. Від вагону до вагону чулося:

— Викликаю...

— Приймаю виклик... Викликаю...

Біля вагонів стояла курява. Шарко бігав біля вагонів, сопів.

— Ви хлопці тоє...—казав одне і теж,—хлопці, краще хто менше поб'є цегли. А квапитись немає куди, хлопці. Завтра є час.

Петро заперечував.

— Завтра ми, товаришу Шарко, будемо ремонтувати будинок.

Біля вагонів стояла курява. Часто шаруділи ноги й по підлозі, дзенькала добре витпалена цегла. Комуś набилося в ніс пилюки. Він часто чихав:

— А-о и... ой, не могу... ччихи.

— От щоб тобі, Петро, такої пилюки під ніс, ти б завжди прокидався своєчасно.—Кричала Шура з вагону.

«Вперед народи йдять.

У бій кривавий.

Революційно»...

Співали пісні. Непомітно спорожнювали вагони. Шарко дивився на роботу з пошаною і радістю червоного спеца. Жодної цеглини не розбито.

Хоча ні. Ось тріснуло. Цеглина тріснула. Шарко подивився на комсомольця, що розбив цеглину, і комсомолець винувато спустив очі долі.

— Це якось випадково...—сказав хлопець.

— Нічого. Дуй, Андрюшка, далі,—крикнув Шарко.—Дуй, не бійся: бога нет, царя вбили. Дуй, Андрюша! Давай я тобі допоможу.

Шарко встрибнув у вагон і почав носити по три цеглини.

— Е, хитрі,—запротестували інші,—Андрієві допомагає Шарко. Вони мусять кінчити першими.

Першими кінчили Толька й Миш. Вони голосно сповістили про це інших, а Толька задавався:

— Кого на буксир узяти?

Ніхто не погоджувався. Миш і Толька примушені були братись до другого вагону. Шарко запорошений, розчервонілий уже не міг нічого казати, тільки:

— При... Оце то... Пфу... так...

... Роботу закінчили. Марійка дивилась на свою запорошену спідничку й казала всім, що це в неї найкраща спідниця. Ах, як жаль Марійці спідниці.

Андрій махнув рукою:

— Покинь розводити міщанство...

Потім винувато глянув на Антона, й заспівав іншою—да, спідниці жалкувато. Славна юпочка. Пропала тепер. Але ти, Марійко, не дрейф. Ми, хлопці, тебе й так будемо любити... Йй-бо.

Петро підмітив:

— Казав би—«я», а то—«хлопці».

— Ну і я. А що хіба, Марійко, чим я поганий?—і він розвернув свої здоровенні груди, груди молодого коваля.

Марійка відійшла в бік:

— Іди ти, Андрюшка, к чорту. Я хочу в комунку. І так що ти не лізь до мене. А в комунку піду.

Обтрушувались від пилюки. До порожніх вагонів підїхав паровоз.

— Що хлопці, вивантажили?—запитав машиніст.—Влазьте в вагони, завезу вас, героїв, на станцію. Влазьте...

Повлазили. Паровоз ухопив залізними пальцями вагони й потаскав їх до вокзалу. З вагону видерлася пісня:

«Полюбіла комсомольця,
заліває берега.

Колеса відбивали такт: «так-так, ну, конешно, так». Шарко кричав:

— Хлопці. Дівчата. Скільки мені років? Невже сорок два?

Колеса відбивали такт: «так-так, ну, конешно, так».

Другого дня вже не було цегли.

Підлітки лаяли комсомольців:

— Працюють, ще й у других хліб відбивають...

Але замість цегли прибув камінь. Підлітки скидали каміння з платформ. Шарко, проходячи повз них, казав:

— Так, пацани, так. Бийте каміння. Все одно його треба бити на ще-

бень!—І все думав: «Невже мені сорок два роки?» А подумавши, що в нього син бігає з червоною краваткою—піонер—заспокоїв себе.

— Хай буде так. Що я розпочав, він закінчить...

* * *

Петро вилаявся і з злістю жбурнув у топку вугілля. Потім кинув лопату й відчинив помпу. Вода з сичанням полилась до казана. Машиніст на хвилюк відірвався від вікна й зневажливо кинув:

— Ти, чого воду качаєш? Глянь на манометр!—й знову вп'явся спокійним поглядом у безкраю далечінь, де розтавали рейки.

Петро глянув на манометр. Парі зовсім мало. Але ж і води треба накачати. Зачинив помпу. В топці кволо жеврів вогонь. Машиніст зрідка дивився на годинника й щокожних п'ять хвилин сповіщав:

— 17 хвилин запізнення... 18 хвилин... Саме треба було їхати на підйом. Рейки застигли в далені, повзучи на гору, машиніст лаявся:

— Бери вас, на паровоза, сиділи б краще по майстернях...

Петро хотів виправдуватись, але машиніст конкретно зауважив:

— Дайош мені зараз пару, і точка.

І Петро не заперечував. Зараз саме важкий прегін. Через нього завжди машиністи мають мороку—запізнення. А сьогодні щось неймовірне: вугілля дали, не вугілля, а так сажу якусь. Кинеш одну лопату вилетить у комин, кинеш десять—один чорт. І ні вогню тобі, ні парі. Петро, як опечений метушився по паровозі. Паровоз скрипів, засапано ляскав металевими грудьми й відсакувався, як морж. Вагони відмірювали крицеві метри. Кочегар безперестанку підгортав із тендера до лотка вугілля.

— Ех, їдять його мухи з комарами, і вугілля дають...

Машиніст, не відриваючи погляду від вікна, крикнув:

— А ти, пацан, помалкуй. Не їздив ще таранями, то помалкуй,—і по-важно розгладив бороду.

А коли під'їздили до семафору, машиніст затримав знесилений біг паровозу, й перемагаючи сичання гальма, сказав:

— Важкувато їздити таким вугіллям. А ви що зробили, щоб країні вугілля дати? На Донбасі прорив. А ви кого послали на Донбас?...—помовчав трохи.—Нікого. Чекаєте поки надішлють директиву? Ех, ви-и!

Паровоз важко став біля станції. Кочегар швидко зстрибнув з контрбудки почав змашувати паровоза.

Підійшов вартовий по станції. Він поздоровкався з машиністом і сказав, що треба чекати зустрічного поїзда.

— Ти, Мурзилка, — сказав машиніст кочегарові,—можеш не спішити, Застрягли, хлопці, можна сказати перед самим домом.

Паровоз знесилено пахкав. Петро підтримував пару, й безперестанку лаявся.

— Чого? Чого ти, сваришся?—питав машиніст.

Петро не відповідав. Хоч йому й хотілося сказати, що сьогоднішнє запізнення для Петра—ніж під ребро. Ось зараз, за дві години, в майстернях кінчиться робота. Всі комсомольці, а з ними Антін, Толька, Миш зберуться біля будинку й почнуть ремонтувати його. Адже позавчора, на засі-

данні трійки постановили з сьогоднішнього дня почати працювати. І того ж дня Петра забрали з майстерні на паровоза. Тепер його не буде на роботі.

— Що з тобою. Петро?—питає кочегар.

Петро розповів і машиністові й кочегарові, що сьогодні починають ремонтувати будинок для комуни.

— Тю. Он воно що. А я думав чи не призначив наш Петро побачення з дівочкою якою. Ну що ж, будемо братись. Якось наженемо запізнення.

Прийшов зустрічний поїзд. Дали відхід. Машиніст повернув підойму. Паровоз пшикнув, і стояв на місці.

— Добавителя!—крикнув машиніст.

Петро кинувся до добавителя, кочегар відпускав усі гальма. Паровоз спокійно стояв, розпускаючи пару. Дали задній хід. Шарпнули вперед.

— Рушили!—оголосив машиніст. Ну, хлопці, берись.

Брались. Вітер з свистом околичного хулігана вривався до будки. Прохолоджував спітнілу бригаду. Паровоз тремтів.

— І все ж ідемо як слід. Не наженемо ми і однієї хвилини,—казав машиніст, виймаючи годинника.

— Берись, Стьопа!—кричав Петро до кочегара.

Брались... Приїхали. Машиніст і тепер, як завжди, подивився на свого незмінного протягом 15 років годинника, і сказав:

— Хлопці, на 4 години запізнення. Не чекайте, комсомольці, поки вам райком надішле директиви. Посилайте на Донбас хлопців.

Ставили паровоза. Коли вже все було готове, Петро покинув свою скриньку на паровозі й побіг до будинку. Стомлений дванадятигодинною роботою, він зовсім не думав про відпочинок. Який може бути відпочинок, коли треба будувати свою хату. Свою—комсомольську. Підходячи до будинку, він здалека побачив чоловік 20 хлопців і дівчат. Вони виносили з будинку сміття, ладнали вікна, двері, дах.

— Здорово, реб'ята!

— А, наш новий поммашиніста. Що, Петро, трохи кишка тонка—запізнівся з поїздом!—зустрів Петра Толька.

Петро махнув рукою. Він швидко виліз на дах, забрався на комін і звідти закричав, розмахуючи клоччям, що захопив його з паровозу, щоб витерти руки.

— Хлопці!—кричав Петро.—Та ми ж будуємо свою комунку, хлопці. Хай живе всесвітня комуна!

Петро трохи подумав і знову:

— Хлопці, але от біда. Запізнилися ми сьогодні на чотири години й завжди поїзди запізнюються, бо—вугіль ні к чорту. Кожен знає—на Донбасі прорив. Невистачає робітників. А ми ні чорта не думаєм. ВЛКСМ мобілізує 3000 комсомольців на Донбас. А ми кого мобілізуємо? Я пропоную—негайно ж мобілізувати реб'ят.

Закричали — «вірно», «дайош». Толька перекричав усіх:

— Уже я одержав від райкому папірця. Треба з нашого осередку п'ятьох. Обміркуємо.

— А, ну, тоді я кінчив.

Петро зліз з даху і взявся до роботи. А робити було що. З матеріального складу привезли дошок. Тут же зробили нашвидку варстати, і хлопці обстругували дошки на підлогу. З даху зривали стару бляху, поржавілу вицвілу. Кидали на землю й кричали:

— Гей! Стережись! Полундра—по-морському:—і з другого пeverху падав шмат бляхи, гуркочучи, як закулісний роблений грім.

Антін у кімнаті зривав трухляву підлогу. Дошки м'яко тріщали, вгинулися й не хотіли зриватись.

— Ех, ти, Антін, — сміялась Шура. Підійшла до нього й приклала руки до лома. — Давай разом. Натиснула. В середині щось ніби перевернулось, зачепилось за ребро й заболіло.

— Ой... — стиха промовила й зігнулась.

— Що тобі Шура? — а дотадавшись, сказав—ти, Шура, не дуже. Не треба, я сам.

Хлопці, що були тут, напорошилися і з напруженням дивилися на Шуру.

— А, буза—сказала Шура. — Це все буза. Я просто не так взялась за лома. Давай, Антоне, візьмемось.

Але Антін більше не дав Шурі братись до лома.

Прийшов Шарко. Він закліпав очима й здивовано крикнув:

— Хлопці, — крикнув він, — що ви робите, хлопці?

Всі покинули роботу. Що ж вони роблять? Чого Шарко лякається?

— Хлопці, кричав Шарко, — та ви через тиждень закінчите всю цю музику. Тільки навіщо ви сміття складаєте на купу? Можна засипати сміттям он ту яму.

— А й справді, — погодився Петро й віддав розпорядження всяку непотріб скидати до ями.

Шарко зайшов до будинку. Він там допоміг хлопцям. І вже швидко він бігав по всьому будинку, даючи поради, допомагаючи хлопцям. Працюючи, він часто казав:

— Хлопці, дівчата. Я ж старий чорт—мені вже сорок два роки.

Всі сміялись.

Проходив Сашко-дурник. Він побачив, як Андрій зробив стойку на комині. Заплескав у долоні й закричав:

— Браво! Біс! Андуська маладец.

Власне, не тільки Сашко-дурник дивився на Андрія. Всі покинули роботу й дивились, як він вигинав спину, намагаючись утримати рівновагу. Тільки Марійка кусала губу, кліпала очима й стиха промовила:

— Дурний... От-то ще... впаде...—і шморгала носом, як і тоді, жалкуючи за спідницею.

А Сашко все ляскав у долоні. Потім він стулив руку руркою, підніс до рота і став трурурукати, імітуючи музику.

Андрій зліз з даху. Підійшов до Марійки. Він розрівнював плечі.

Марійко, хм... Чого стала? Дайош, будемо працювати...

— Андрюш, ти ж міг упасти...

— Хто? Я? Упасти?.. Тоже сказала. Сашко ляпав Андрія по плечі.

— Андрусе... Маладець. Умніца. Дай цьом...

Сашко ліз цілувати Андрія. Потім він заспокоївся, але від будинку не відходив: мабуть сподівався, що Андрій ще робитиме стойку. Його прохали і Сашко допомагав працювати. Носив на дах бляху, витягав з кімнати гнилі дошки...

В роботі непомітно пролетів лишок дня. Почало сутеніти. Потомлені роботою, розрівнювали спини. Складали струмент і хотіли йти додому.

— Товариші!—сказав Толька,—я думаю так—зараз нас тут більшість комсомольців. Давайте зробимо позачергові збори.

Спочатку не хотіли. А коли взнали, що повістка денна зовсім недовга, то зараз же обрали за голову зборів Андрія і за секретаря Петра. Питання стояло про Кирила. Треба вже з ним покінчити. Відтоді, як виявилось, що зін розтратник, він перестав ходити на комсомольські збори, пиячити почав. Чіпляється до Шури. А одного разу хотів її зівалтувати. Розказувала Шура Антонові. Офіційного розлучення тоді ще з Кирилом вона не мала. А розписались вони в сільраді—сусідньому селі. Село—за півтора кілометрів від станції.

Недавно зустріла вона Кирила. Каже:

— Кирило, треба ж оформити наше розлучення.

Спочатку не хотів. А потім погодився й почав настоювати, щоб зараз же піти до сільради. Вона здивувалася з такої швидкої згоди. Раніш він прохав Шуру прийти до нього, мовляв, більше він не буде такого робити. А тепер—погодився розійтись.

— Ходім,—сказала.

Вийшли на шлях. Кирило завертає на стежку поміж городами.

— Чого ти? Ходім, де люди ходять.

Не захотів. Як не городами, то він зовсім не піде до сільради. Мусіла йти. По один бік—соєшники, по другий—жито, високе стигле жито. Деся далеко жнуть. Добрий врожай цього року. Колосся пузате, товсте. Шура вирвала колосок і почала рахувати скільки в ньому зернят. Нарахувала багато. А скільки саме—не пам'ятає. Кирило шарпнув за руку. Очі горять блиском неймовірним. В очах Шура побачила жадобу зголоднілого самця. Збив її з ніг.

— А потім розлучимось—прохрипів.

Шура зірвалась, ударивши Кирила в морду. Кинулась до соєшників. Кирило за нею. В обличчя били важкі голови соєшників, ноги заплутувались у колючому кабачинні, позаду Кирило. Між соєшниками забіліла хата. Близько. З подвір'я вибіг кудлатий пес, весь у реп'яхах. Здоровий і кудлатий. Кинувся до Шури. Хтось крикнув:

— Сірко! Сірко! Пішов!..

Собака побіг назад, махаючи хвостом. Озиралась—Кирила вже не було. Перед нею стояв старий дідок. Виплутував із бороди розпливчаті слова:

— Що? Либонь заблукала? От туди дорога... Що з тобою, дівчино?

У Шури в очах сльози. А дідок старий, старий і обличчя, заросле білим волоссям, поморщене, як шматок непотрібного паперу. Шурі хотілося

заплакати й сказати, що дідусь хороший. Вона вийшла на шлях. Без Кирила пішла до сільради і взяла розлучення.

Про це Шура розповіла тільки Антонові. Більше ніхто цього не знав. А от про Кирилів щоденник знали всі комсомольці. Як ото підняв Антін зошита в буфеті, так це—щоденник Кирилів. Читали всі комсомольці. Там було: «Ха... комсомольці називають мене представником робочої інтелігенції: я в їхніх очах—активний хлопець. Хай! Швидше дадуть рекомендацію в якийсь ВИШ. Я піду тільки в технічний. Закінчу, а тоді—плювати на них з висоти інженерного титула».

Багато дечого було. Про щоденника іншим разом. Коли житимуть у комуні й ночі будуть по-зимовому довгі, тоді розберуть щоденника докладніше. А зараз...

А зараз, хлопці, давайте остаточно постановимо, що нам робити з Кирилом.

Розмовляли не довго. Постановили одноголосно—виключити. І доручити Антонові обов'язок комсомольського обвинувача, коли буде суд. А от що робити з Василем? Хлопець він нічого.

Андрій сказав:

— Ех ти, Васька. Боронили ми тебе. Антін, можна сказати, ходив аж у село вияснити хто ти такий. А тепер? Тоже фунт.

Василь набрався сміливості й почав розповідати, що Кирило його втягнув хитрощами. Одного разу почаствував горілкою. Пили довго. Василь сп'янів і йому здавалося, що на світі немає нічого поганого. Все—на ять. Було легко, неначе десь попід хмарами літав. От тоді й піймав його Кирило. Сказав, що в його компанії багато комсомольців. Усім їм Кирило приписує години, а грошима діляться. Він сказав, що навіть Антін у їхній компанії.

— І ти повірив?—вирвалося в Шури.

— П'яний був,—сказав Василь.—Ну, а потім Кирило почав приписувати години. Я вже й забув про це. Кирило нагадав. Каже—тепер, як заявиш в осередок, то й сам полетиш із комсомолу...

— Хлопці, а я ж їй-богу... я ж братішечки...

Андрій обливав губи.

— Довольно. Я думаю, питання стоїть ясно. Рвачів, розтратників з комсомолу треба гнати. Моя пропозиція — Ваську послати навздогін за Кирилом. Одна їм дорожка.

— А я трохи не так. Не погоджуюсь, значить, з Андрієм, сказав Антін. Жаль Ваську. Бідняк він, одне слово злидень. Кирило піддурив. Я думаю так—з комсомолу виключити, але не забувати за нього. Хай ходить, працює з нами. Коли свій хлопець, бідняк, пролетаріят душою, то не буде його інтелігенщина заїдати. Виправиться — приймемо знову до комсомолу. Так, хлопці?

За Василя довго сварилися. Тільки настоював, щоб залишити Василя в комсомолі, бо він же, мовляв, малосвідомий—з села прийшов.

— Ну, Тільки, покинь, — сказав Петро, — Покинь, Тільки, про сознательность. Васька по політпрамоті засадить і тебе.

Тільки почервонів і сказав тихо:

— Не дуже:

Постановили — Ленінського прапора не бруднити розтратниками. Але Ваську жаль. Бідняк. Виключимо його з комсомолу, але хай працює з хлопцями. Виправиться. Без квитка зможе працювати. А як ні, тоді доведеться...

На цьому скінчили. Антін знову з Шурою.

— Шура, як, не болить.

— Ай, Антоне, залиши.

— Чого ж ти, Шура? Воно ж там... живе...

— Ех, Антоша, подумаю іноді. Боляче. Зло бере. Кирило... як він писав у щоденникові—«я не Дон-Жуан, я—не Кирпатий Мефістофель». Сволоч ти, ось хто. Зараз я... Другий раз подумаю, і—боляче. Ех, і помилку ж я зробила. Думала—будемо жити разом, працювати, вчитись. Антоша, хіба ж я знала, що Кирило такий...

— Брось, Шура. Чого там?... Ну, зробила помилку... Будемо поправляти. От організуємо комунку. Заживемо ж...

Шура перебила:

— Антоне, люблю ж я комсомол. Комсомольців усіх, усіх. Люблю, Антоне. І, щоб відірвали мене від комсомолу—кінець мені. Люблю комсомольців, комсомолок.—Трохи помовчала.—Антоне, а ти ж... комсомолець,—і засміялась.

Антін дивився на Шуру. У неї біле волосся вибілось з-під хусточки, а очі сяли, блиском невинним новонародженої дитини. І Антін зупинився. Далі йти незручно: сусіди побачать.

— Сусіди? Наплювають на них...

І Антін сидів із Шурою в невеличкому садочку. Антін не помітив, як Шурина голова, така гарна, з розкуйовдженим волоссям, опинилась у нього на грудях. А доторкнутись до неї боявся. Шура може одсахнеться тоді. І Антін не ворухився.

Було тихо. Кострубатий місяць безпритульно тинявся. Під семафором гув паровоз, просився до станції.

Переглядали списки раз, переглядали вдруге, втретє. Тільки починав переглядати четвертий раз. Одного комсомольця не вистачало. Нема кого надіслати. Знімати хлопців з підприємства—не вихід: на Донбас пошлем ліквідувати прорив, а в самих нема кому працювати. Тільки переглянув востаннє список осередку й кинув його.

— Нічого не вийде.

Мовчали. Дивились один на одного. Дивились злодійкувато і з тремтінням в очах. Ясно було—треба надіслати когось із присутніх. І в кожного в голові стояло—«я». І кожен пригадував життя своє в подробицях. Антін подивився на Шуру. У неї світилися очі, й волосся спадало на лоб. Петро думав про комунку. А Тільки розгублено витягнув з кешені блок-нота й незнати для чого, почав переглядати список комсомольської бригади, яку мали організовувати.

Треба й посилити сили і тут працювати. І всі разом, всі члени бюро разом із секретарем, сказали в один голос:

— Я.

І навіть Шурина «я» вплелося поміж хлоп'ячі голоси.

Миш засміявся.

— Оце, хлопці. Здорово, реб'ята! А хто ж у осередку?

Тоді почали сваритись. Кожен став переконувати, що його відсутність не відіб'ється боляче на роботі осередку.

— Адже з комункою тепер налагоджено. Тепер робота пішла. А от організовувати життя-буття в комунці я не зможу так, як Антін—казав Петро.

А Антін казав, що він не зможе так керувати осередком, як Толька.

І в цей час я зайшов до нашої невеличкої кімнатки.

— Хлопці,—сказав я.—Я поїду на Донбас.

Ніхто не погоджувався. Яке мають вони право відсилати хлопця, що вчора тільки збирався подати заяву до комсомолу. Адже він ще не комсомолец. Втіче з Донбасу, тоді що?

— Хлопці,—сказав я.—Живу я з вами шість років, як проклятий. Знаєте ви мене з роботи юнацької. Хто найбільше фейлетонів писав для нашої бойової усно-світлової газети «Голос молоді»? Антоне, а пригадай, як ми того року їздили по селах з нашим так званим «пересувним театром».

І ви, хлопці,—кажу їм,—не довіряєте мені. Чому до комсомолу я не вступив досі? Інтелігенщина трохи заїдала. А тепер хочу довести вам хлопці, що я—ваш.

Тоді Петро сказав:

— На ять ти, Юрко, хлопець. Що нада. І віримо ми тобі, хоч ти ще не комсомолец. Але що нам скаже Миш? Некомсомольці їдуть на Донбас, а комсомольці на печі сидять. Хлопці,—сказав Петро твердо й рішуче, як кажуть всі комсомольці,—хай їде з нами Юрко, але й я поїду, хлопці.

Так і постановили. Друге питання стояло про організацію комсомольської бригади...

***

В депівському закуреному сараї,—сварився монтер. Йому відповідав бригадир:

— Ти, Каган, не сварися. Надавали мені пацанів у бригаду, а з ними толку, як з котячого калу. Що ти візьмеш із цього шпінгалета?—показав на Андрія.

Андрій прикручував нижнього люка... Визирнув і сказав:

— Я-що? Я працюю.

Каган,—низенький, присадкуватий монтер, сказав нервово і твердо:

— Бригадире,—сказав він,—або сьогодні ти кінчиш цього паровоза, або я пришлю тебе на чорну дошку, бригадире—і пішов, несучи на своїх коротких ногах своє важке тіло і слова тверді.

Бригадир сказав своїм слюсарям і підручним:

— Шпінгалети, або ви закінчите мені сьогодні паровоза, або ми з вами разом вскочимо на чорну дошку. Шпінгалети завтра починають поширювати цього сарая. Вже робітники—каменярі приїхали. Потійне, шпінгалети, в золотник вашу маму.

Андрій побіг у майстерню. Там кінчали обточувати останнього ската. Він погнав скат на поворотне коло й привіз до сарая. Понаставляли підчипки й почали спускати з домкратів паровоза.

Прибіг Качан. За ним ішов Толька. Качан лаявся не тільки в матір, але і в божу матір. Бо він був переконаний, і знав напевне, що паровоз ОВ 6369 ремонтувала ця ж сама бригада. Позавчора випустили з ремонту. А тепер нижній люк протікає. Не вміють прикручувати люка.

— Бригадире, — кричав Качан, тремтючи і неймовірно блискаючи очима: — Пошли свого слюсаря — хай прикрутить люк.

— А як же мій паровоз?

— Дуй, Андрюшка, крути люка.

Сьогодні закінчити.

Андрій побіг. Бригадир узявся до роботи. Качан повернувся на своїх ногах, коротких, як ноги малого рахітика, й запитав стомлено:

— Що тобі, Только? Ти прийшов морочити голову, чи хочеш допомогти мені?

— Так що, Качан, — сказав Толька — я думаю допомогти тобі. Ми беремось організовувати комсомольську бригаду.

— Щоб вона гадила? — сказав Качан розочаровано й з недовір'ям.

— Качан, ти — партієць. Ти не віриш своїм помічникам? Ходім, Качан, у контору й поговоримо, а ні, то я піду в райпарком.

Пішли в контору. Там довго обговорювали питання. З усіх бригад, змін перетягували молодь, комсомольців у одну бригаду. Коли вже було підібрано бригаду, Качан сказав:

— Толька, тепер я тобі скажу, або оця бригада буде працювати, або я піду в райпарком говорити про тебе.

— Добре...

***

Робота наближалась до кінця. За останній час багато пропадало струменту. Качан швидко проходив сараями, щоб самому подивитись, як робітники складають струменти. У одній ямі він знайшов французького ключа, Робітники вже покінчили роботу й мили руки мазутою.

Качан розкричався й покликав бригадира.

— Так ви за струментом дивитесь?

Бригадир почав кричати на робітників.

Качан пішов далі. В сараї, де працювала комсомольська бригада, зупинився. Тут біля паровозу лежало зубило, молоток, шматок дроту. Качан хотів уже лаятись, побачив, що хлопці ще працюють, і сказав:

— Хлопці, зараз гудок. Чого не складаєте струменту? А потім біжіте додому, летите і струменту не складаєте.

Толька підтягнув штани, розтер пляму мазути на коліні.

— Не кричи, Качан. Паровоза нам треба кінчити, чи ні?

Качан подивився здивовано і зсунув кашкета на потилицю.

— Так цього паровоза треба було закінчити завтра. А ви...

— А ми—сьогодні.—сказав Андрій, тремтючи від радості й напруження.

Качан подивився, здвигнув плечима й подумав, що це дійсно комсомольська бригада, і працює вона здорово. Пішов далі.

Був гудок. В сусідньому сараї робітники кінчали розбивати стінку. За депом копали рови на фундамент. Землекопи кінчали роботу й оббивали з лопат землю. Робітники розходились.

Хлопці продовжували працювати. Та й роботи лишилося мало. Антон спускав домкрата.

За дві години роботу закінчили. Паровоз готовий. Розпалюй, добувай пари і їдь. Хлопці збиралися додому. Андрій обійшов сарай і, переконавшись, що ніде не завалялось струменту, почав мити руки.

— Ну, хлопці,—сказав Толька,—ходім до комунки. Сьогодні останній день.

Пішли. Василь побіг до подвір'я доглядача будинків, щоб узяти коні. Проходячи повз клюб, він побачив афішу. На афіші було написано величезними літерами:

«С У Д»

Більше нічого Василь не прочитав. Згадав, що вчора йому прийшла повістка. Сьогодні судитимуть головного табельника Підвисоцького, його помічника Кирила і разом з ними буде він, Василь.

Біля афіші стояв Кирило. Він прочитав і здер афішу.

— Кирило, ти навіщо?—крикнув Яворенко.

— Катись, підлизник... Іди, цілуй м'яккі місця Мишові. Сволочі. Куркульська морда.

Василь голосно засміявся й пішов у подвір'я. На подвір'ї він зустрів Шарка. Він лаяв хлопців. Чого так запізнюються? Коні вже чекають дві години.

— Кінчали паровоза.

— Он як.. Що ж—ударники?—запитав Шарко.—Ну що ж, викличу вас на соцзмагання, і побачите, хлопці, я пересоцзмагаю вас... Бери там коні.

Василь виводив із стайні коня. Сірий неохоче йшов до воза. Шарко поляскав його по шії і сказав:

— Скотина, і та знає, що відпочинок їй прийшов. А ці комсомольці чортові без спочинку—і засміявся.

Василь і собі заблискав зубами, і, вицибнувши на воза, крикнув на коні:

— Ню, ударні мої! Кінчимо будувати комунку!—А Шаркові сказав—що ж приймемо твій виклик. Вперед, поїхали!

Біля комунки вже працювали хлопці. Петро, так той цілий день працював сьогодні біля будинку. Його звільнили з роботи—завтра йому їхати на Донбас. Він уже переніс своє майно до кімнати.

— Хай хоч один день поживу в комунці—казав хлопцям.

Зараз він з хлопцями зносив сміття до купи. Шура з дівчатами в де-

яких кімнатах мила підлогу й прибирала кімнату, де мав бути червоний куток. А дурнуватий Саша примощував на дахові млинка. Вітру не було, і Саша, роздуюючи щоки, дмухав. Млинок помалу крутився і Саша радів, розмахуючи картузом.

Василь зупинив коні біля купи сміття. Хлопці позбігалися й почали навантажувати воза.

Робота кипіла. До будинку підійшов Кирило і зупинившись оддалік, мовчки дивився на роботу. Перший його побачив Сашко. Він замахав картузом:

— Кирило! Кирило! Крутиться. Ух, як швидко!—і показав на млинка, що саме крутився від невеличкого подиху вітру.

Кирило побачив його. Крикнув:

— Сашко. Ходи сюди. Хочеш, дам тобі випити, Сашко!

Сашко кинув на нього картузом.

— Іді. Дам в морду. Антін казав—ніззя.

Всі засміялись. А Шура визирнула в вікно.

— Антоне. Хлопці. Подивіться. Ох і гарно ж у нашому червоному кутку.

Сашко зліз із даху. Кирило чув з кімнати голос Антона, Петра, Тольки.

Кирило нагнувся. На землі, між уламками дощок, лежав камінь. Підняв камінь і з розмаху кинув. Камінь не долетів до будинку. Поблизу впав і покотився. Кирило вилаявся, довго, соковито і з злістю, і пішов геть.

... Під кінець роботи прийшов Миш. Чоботи, одяг його був запорошений. Він тількищо приїхав із села.

— Вождь!—кричала Шура жартівливо,—Які там діла на селі, вождь?

Миш був радісний, а очі йому блищали тманим блиском стомленої, але радісної людини.

— В Орадівці кінчили жнива. Уборка майже кінчена. В колгоспі вже молотять. А от у Росішках—біда. Треба буде комусь із вас реб'ятки піти туди. Недалеко від райцентру село, а ерунда твориться... Ну, а як у вас із комункою? Кінчаєте? О, реб'ятки, я забувся вам сказати. Зустрів Качана. Казав, що ви зможете не виходити завтра на роботу. Щоб як слід підготувались до відкриття комунки. Тільки ж потім вихідними днями відпрацюєте. Це ж ясно, реб'ятки...

Багато балакав. Кожному комсомольцеві, навіть Сашкові він сказав якесь слово. А потім узявся сам працювати.

— Хлопці, ви ж візьмете мене в комунку?

Ніхто не погоджувався брати Миша до комунки, і Сашко почав сваритись, захищаючи секретаря райкому. Всі сміялись.

Роботу закінчили. Завтра можна переносити речі, розставляти ліжка, столики, стільці. Кімнати вибілені, вимиті. Крізь блискуче скло—світло, світло, світло.

З захопленням обходили всі кімнати. Навіть у коморку для брудних робочих костюмів і то зазирали. Там уже висіли хлопчачі костюми. Обій-

шли всі кімнати й почали збиратися на суд. Антін востаннє подивився на тези сьогоднішньої обвинувальної промови.

По дорозі Миш казав:

— Да, реб'ятки, чув, чув про вашу бригаду. І ти, Шура, в ній. Чудово Ми з вами, хлопці, соціялізм збудуємо таки.

На суд прийшло багато люду. Заля була переповнена. Хлопці мусили ставати на проході. Тільки Антін і Василь добре влаштувались з місцями— Антін був обвинувач, то сидів на сцені, а Василю, як підсудному було місце на передній лавці.

Суд швидко розпочався. Кирило відповідав на запитання тихо й нерозбірливо. Іноді починав лаятись і суддя голосно дзеленчав у дзвінок. Підвисоцький гордовито тримав голову, і по його спокійному обличчі можна було зрозуміти, що він певний у своїй безвинності.

Допит був короткий. Справа була ясна вже після попереднього слідства. Дали слово Антонові. Він довго не розмовляв. Коротко—

— Країна в напруженні. Працюють, працюють, працюють. А купка рвачів—суть. Їх треба засудити.

Захищав Підвисоцького старий захисник. Він блищав окулярами й лисиною. Його не слухали й галасали.

Після всіх дали слово підсудним. Говорив Підвисоцький і Кирило. Кирило говорив нерозбірливо, лаючись. Лаяв усіх—Антоні, Шуру, всіх комсомольців. Лаяв за те, що вони розбили його життя, набрежали на нього. Але суд на зло всім не засудить Кирила.

Проте, і Кирила і Підвисоцького засудили. Коли суддя оголосив, що Підвисоцького засуджено на півроку позбавлення волі, його жінка зомліла.

— Ох, Софія Едвардовна...—крикнула її подруга, що сиділа біля неї.—Води, води...—попрохала.

Кирилові присудили—рік примусових робіт. Іншим запропонували повернути всі гроші, що вони мали з шахрайства.

Суд кінчився. Стомлена публіка—до дверей. І Миш запевняв, що його задуть. До парку вийшли всі разом, майбутні комунари. До них приєднався бібліотекар — Михайло. Він вів під руку свою Ольгу.

Сьогодні найбільше розмовляв Михайло. Обіцяв завтра ж підібрати бібліотеку для комунки.

— А я хотів завтра до тебе звертатися за бібліотечкою — сказав Петро.

Михайло казав, що коли його приймуть до комунки, він організує гарну бібліотечку. І взагалі буде працювати й боротися з усякими ухилами в комунці. Він навіть придумав назву комунці. Про це Петро не подумав ще. А назву, яку придумав Михайло! Ой, хорошу:

— Побутова комсомольська комунка імені Сталіна. Скорочено це буде так — «Копокоїст».

Петрові це подобалось. З сьогоднішнього вечера він інакше і не називав комунку, як «Копокоїст». А от відносно прийому Михайла в Олею до комунки—невідомо. Яка буде думка останніх хлопців, така буде й доля Михайлова.

Дійшли кінця парку. Тут розминулися. Хто куди—Петро завернув до «Копокоїста».

— Хоч ще одну нічку пересплю в нашій рідній...

Шура поклала Антонові руку на плече:

— Проведеш, Антоне?

І пішли разом. Шура притулилась до Антона, прихилила голову й казала:

— От уже й комунку кінчили...

— Да...—ствердив Антін.

Прийшли до Шуриної хати. І тоді Антін сказав:

— Шура.

— Чого?

— Знаєш, я оце думав, думав і...

Шура блискучими, радісними очима дивилась на Антонові губи.

— Їдять його мухи й кусають комарі. Паримся ми, активісти. І часу немає для спочинку... Знаєш, що Шура, не треба тобі йти додому. Все одно завтра в комунку.

— Шура... Може ми... розпишемося?

— Антоне, правда ти—пацан ще?

Пішли до комунки. Він важко дихав, сопів.

— Петро. Ми вдвох прийшли вже жити в комунці.

Петро не знав, що сказати. У нього вирвалось:

— Ми ж тільки завтра ранком будемо затверджувати списки комунарів. То може вас і не приймемо.

Антін голосно засміявся.

— Ну, і бюрократ же ти, Петько.

Петро заявив, що він зовсім не бюрократ, а сказав це, бо не було чого іншого сказати.

Сашко не спав. Йому здавалося, що сотні Кирилів прийдуть і тоді вже запалять комунку. І Петро, й Антін і, головне, він—Сашко, погорять. Сашко встав і пішов на двір. Цілу ніч він проблукав біля будинку. А ранком, як сходило сонце, Сашко вирішив, що краще придбати собаку. Він буде охороняти комунку. А собаці треба зробити хату, і Сашко годуватиме собаку. Він заходився будувати кануру для собаки.

Сходило сонце. Повівав вітерець і грався прапорцем. Прапор над комункою. На дворі було по-ранковому прохолодно, і на дворі сонце, сонце. Небо—чисте.

Сонце сходило.

Про сьогоднішній день треба було б написати дуже багато. Але хай цей розділ буде закінченням моєї повісті й початком життя комунки. Сьогодні я не маю часу багато писати. Моя мати прасувала білизну. В печі шкварчало—жарилося м'ясо. Моя мати виряджала мене в Донбас й казала:

— Ти ж, Юрочко, будь обережний. Як вугіль буде звисати—підіпри його, або тікай. А краще підіпри. Хтось інший буде проходити й вугіль може придавити. Не дуже багато читай, поменше пиши. Тобі треба спо-

чити. Іж добре. У тебе здоров'я підточене. Дивись за собою. В шахті — будь обережний.

Люба мамо. Ти, мабуть, хочеш зараз заплакати. Але ти не хочеш «роз-строювати Юрочку» і кріпишся.

— Добре, мамо,—кажу. І швидко йду.

— Куди ти, Юрочко? Сьогодні ідеш? Побудь хоч один день удома.

— Треба ж і з хлопцями побачитись.

— А-а... Ну, йди..—і мати знову спокійно розмальовує білизну прасом.

Біжу до комунки. Тут народ, людно. Усе подвір'я—заповнене. Я насилу протискаюся до моїх героїв. Бачу—Шарко. Він показує секретареві райпаркому будинок комунки. Запевняє його, що будинок відремонтовано дуже гарно. І не забуває додати, що скрізь, у кожній дрібничці він, Шарко, допомагав комсомольцям.

Прийшов навіть сам Іван Тихонович. Отой самий, що не міг терпіти, як Кирило підбив його на розтрату державних грошей. Він тепер сміявся й прохав, щоб Антін, чи хто тут головний «заправило», прийняв його до комунки.

Шура голосно сміялась і казала:

— Будете за папашу нам.

Іван Тимофієвич розгладжував вуса.

Я бачив Шуриноного батька. Він підійшов до своєї дочки. Посміхався. Антонові сказав:

— Ха-арошого будинка зробили. Молодці хлопці.—Старенький почав розказувати, як саме зроблено будинка. Найбільше він зупинився на тому, що комунка розбита на невеличкі кімнатки й вже зазначено, де кімната дівчача, де хлоп'яча. Я чув, як Шура казала:

— О, папаша, нам буде чудово жити.

Сьогодні було свято. Про нього треба багато написати. Але я не маю часу, я збираюсь їхати на Донбас. Сьогодні біля комунки грала духовая оркестра і всі вітали комунку. Навіть Сашко говорив. Говорити йому було важко: Антін йому наказував, щоб він не проговорився про Кирила. Все ж Сашко якось «продержал речу к народу». Запевняв усіх, що в комунці уже «харапо», а він, Сашко піде працювати в депо. І обов'язково в комсомольську бригаду.

Сашко радів. А я дивився на Петра і теж радів. Він бігав по кімнатах, давав останні розпорядження, зазірав у кожний кут. У Андрія він знайшов під ліжком кошика. Зараз же наказав витягти. І потяг Андрія до «Правила внутрішнього розпорядку».

«Побутової комсомольської комунки ім. Сталіна».

Там стояло:

«§ 17. Під ліжками не складати ніяких речей, аби не давати можливості затримуватись там пилуці».

Андрій прочитав це, витягнув із кешені п'ятака і кинув до скриньки. Над скринькою був напис:

«За порушення правил внутрішнього розпорядку—штраф на культурні потреби комунки».

Кінчили вітати комунку. Від комунарів виступив Петро. Він обіцяв—
— Будемо ударниками...

Урочиста частина кінчилась. Проте, ніхто не йшов додому. На подвір'ї було тісно.

Я опинився біля Шури. Вона була в червоному кутку й переглядала книжки, які приніс бібліотекар для їхньої комунки.

— Ну, Шура, вітаю тебе.

Шура почервоніла. Вскочив Антін. Він хотів щось сказати. Я йому не дав:

— Антоне,—сказав я,— вітаю тебе. Вітаю. Антоне.

Антін теж здивувався. Петро сміявся.

— Покиньте, реб'ята. Знаєте параграф 17? Під ліжками не складати ніяких речей. Ну то й признавайтесь—одружились?

Шуро, чого вони хочать від нас? Не одружились ще, а сьогодні будемо розписуватись...

Про сьогоднішній день треба було б багато написати. Бо сьогодні працюють каменярі. Сьогодні закладають фундамент—поширюють депо. В рівкидають каміння, заливають цементом—буде фундамент.

Ні, я краще напишу трохи про комунку. А про неї я можу написати тільки одне—

— Як жаль, що я не житиму в ній.

Петро мене заспокоїв—

— Не журись Юрко. На Донбасі хіба що—не зробимо?..

Більше нічого не маю часу писати: я з хлопцями на станції. Нас випроводжають, і Миш кричить:

— Пішіте мелкім почерком. Присилайте шматочок вугілля.

Ми сміємось, радіємо і квітнем.

Я згадую свою матір і в моїх вухах і досі стоїть:

— А як вугіль буде звисати—підіпри його. І тобі безпечніше, і других не приб'є.

А на станції—хлопці, дівчата, комсомольці. І всі кричать—

— Давайте вугіль, хлопці! Нам треба ж чимось топити нашу комунку!

Поезд рушив. Я з Петром і іншими хлопцями поїхав у Донбас...

***
[*]

Тепер сидючи в гуртожитку, я читаю листа від хлопців. Пишуть вони, що їхня комунка працює і живе. Всі члени комунки—єдина наскрізна бригада. А Шарко підписав соцзмагання з їхньою бригадою і щодня приходить до них, щоб запитати, скільки йому років. Шарко сумнівається, що він має сорок два роки. Тільки з ним погодився, бо... Шаркові вже сорок три роки.